

Araştırma Makalesi

Tuhfe Literatürüne Ek:

Şerîfî-zâde Âlî ve *Resm-i Âlî* Adlı Türkçe-Arapça Manzum Sözlüğü*Serîfî-zâde Âlî and His Turkish-Arabic Poetic Dictionary Named "Resm-i Âlî"*Hasan DOĞAN¹¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, hasandogan143@gmail.com

Öz: Genelde İslam medeniyetinin, özelde ise Osmanlı kültür ve edebiyatının gelişip şekillenmesinde Arapça ve Farsça gibi dillerin önemli etkisi olmuştur. Bu öneme binaen Osmanlı medreselerinde öğretilen ve öğrenilen dillerin başında Arapça ve Farsça başta gelmektedir. Söz konusu dillerin daha kolay öğrenilmesini ve yeni öğrenilen dildeki kelime hazinesinin geliştirilmesini amaçlayan şiire meraklı bazı âlimler şiir dilinin imkânlarından faydalanarak bazı eserler vücuda getirmişlerdir. Manzum sözlük veya tuhfe adı verilen manzum eserler de bu gayretin neticesinde ortaya çıkmıştır. Bir dili Türkçe olan bu eserler Arapça, Farsça, Hintçe, Urduca, Kürtçe, Sanskritçe, Peştunca, Taberice, İngilizce, Almanca, Fransızca, Bulgarca, Rumca, Ermenice, Boşnakça ve Arnavutça gibi dilleri ihtiva etmektedir. Öte yandan Osmanlı sahasında en fazla manzum sözlüğün Arapça ve Farsça ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın konusu olan *Resm-i Âlî* adlı manzum sözlük de Türkçe-Arapça tuhfeler arasındadır. XVIII. yüzyıl şairlerinden Kulalı Şerîfî-zâde Âlî tarafından kaleme alınan *Resm-i Âlî*, 1177/1763 yılında tamamlanmıştır. 498 beyitten müteşekkil olan sözlükte 1790 civarında Arapça kelimenin anlamına yer verilmiştir. Bu makalede, tespit edilebilen iki nüshasından hareketle söz konusu manzum sözlük şekil ve muhteva açısından incelenmiş ve müellifinin biyografisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Ekte ise *Resm-i Âlî*'nin transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk şiiri, manzum sözlük, *Resm-i Âlî*, Kulalı Şerîfî-zâde Âlî.

Abstract: Languages such as Arabic and Persian have had a significant impact on the development and shaping of Islamic civilization in general and Ottoman culture and literature in particular. Due to this importance, Arabic and Persian were among the primary languages taught and learned in Ottoman madrasas. Some scholars, who were interested in poetry, utilized the possibilities of poetic language to create works aimed at making these languages easier to learn and expanding the vocabulary of learners in the newly acquired language. Poetic dictionaries or works known as "tuhfe" emerged as a result of these efforts. These works, written in Turkish, encompass languages such as Arabic, Persian, Hindi, Urdu, Kurdish, Sanskrit, Pashto, Tabaric, English, German, French, Bulgarian, Greek, Armenian, Bosnian, and Albanian. On the other hand, it is observed that most poetic dictionaries in the Ottoman realm are related to Arabic and Persian. The subject of this study, the poetic dictionary "*Resm-i Âlî*," is among the Turkish-Arabic tuhfe. Written by Şerîfî-zâde Âlî from Kula/Turkey, a poet of the 18th century, *Resm-i Âlî* was completed in 1177/1763. The dictionary, consisting of 498 couplets, addresses the meanings of approximately 1790 Arabic words. In this article, based on the two identifiable copies, the poetic dictionary in question has been examined in terms of form and content, and an attempt has been made to present the biography of its author. The appendix includes the transcribed text of *Resm-i Âlî*.

Keywords: Classical Turkish poetry, poetic dictionary, *Resm-i Âlî*, Şerîfî-zâde Âlî of Kula/Turkey.

Atıf: Doğan, H. (2024). "Tuhfe Literatürüne Ek: Şerîfî-zâde Âlî ve *Resm-i Âlî* Adlı Türkçe-Arapça Manzum Sözlüğü". *Edebî Eleştiri Dergisi*. 8(2): 435-459.

DOI: 10.31465/eeder.1515438

Geliş/Received: 12.07.2024

Kabul/Accepted: 26.07.2024

Yayın/Published: 22.10.2024

Giriş

Birtakım dinî meseleler, yeni öğrenilen bir dilin gramer kuralları ile bu dile ait günlük hayatta sıkça kullanılan kelimelerin anlaşılması çeşitli zorluklar taşımakla beraber bazen ezber yapmayı da gerekli kılmaktadır. Mevzubahis meselelerin daha kolay ezberlenebilmesi için Doğu edebiyatlarında eğitim amaçlı manzum eserler kaleme alınmış ve bu sayede hedef kitlenin öğretilmek istenen konuları daha kolay öğrenmeleri sağlanmıştır. Didaktik amaçlı bu gayretlerin neticesinde bazı dinî konuların ele alındığı çok sayıda edebî tür ortaya çıkmıştır. Yine söz konusu çabaların sonucunda ortaya çıkan bir diğer tür de manzum sözlüklerdir. Kaynaklarda nakledildiği üzere ilk denemelerine XI. asırda kimi Arap diltçilerinin yazmış oldukları gramer kitaplarında rastlanan manzum sözlük geleneği, Ebu Nasr Bedreddin Mesud-ı Ferâhî (öl.1242) tarafından XIII. asırda kaleme alınan *Nisâbu's-Sıbyân* isimli Farsça-Arapça manzum sözlük ile başlamış, iki dilli olarak devam etmiş ve İslam dünyasında çokça rağbet görmüştür. Bu kapsamda XXI. yüzyıla kadar Türkçe, Arapça, Farsça Hintçe, Urduca, Kürtçe, Sanskritçe, Peştunca, Taberice, İngilizce, Almanca, Fransızca, Bulgarca, Rumca, Ermenice, Boşnakça ve Arnavutça gibi dilleri ihtiva eden çok sayıda manzum sözlük telif edilmiştir. Bu türün bir dili Türkçe olan Anadolu'daki ilk örneğini ise Abdullatif b. Melek'in 1392 senesinde yazdığı tahmin edilen *Ferîsteoğlu Lügati* oluşturmaktadır (Doğan Averbek, 2018: 87; Ekici ve Güneş, 2023: 9). Kimi araştırmacıların *tuhfe* adını verdikleri manzum sözlük türünün (Doğan Averbek, 2019: 65-66) Türk edebiyatındaki en yaygın örnekleri Türkçe-Arapça dillerinde verilmiştir. Nitekim mevcut bilgilerimize göre şu ana kadar 23 kadar Türkçe-Arapça manzum sözlük kaleme alındığı tespit edilmiştir. Bugüne değin nüshalarına ulaşılan Türkçe-Arapça manzum sözlükler şunlardır: *Lugat-i Ferîsteoğlu, Islâh-ı Merkezî, Elfiyye, Tuhfe-i Fedâyî, Nazmü'l-Le'âl, Müfîdü'l-Müstefîdin, Nazm-ı Ferâ'id, Cevâhirü'l-Kelimât, Sübha-i Sıbyân, Nuhbe-i Vehbî, Tuhfe-i Âsım, Şehdü Elfâz, Mahmûdiyye, Lugat-ı Visâlî, Tuhfe-i Fevzî, Teşrih-i Tıbâ', Tuhfe-i Lebîb, Lügat-i Yûsuf, Türkî vü Tâzî, İsbâh, Tuhfe-i Hâcibî, Bülğatü's-Sıbyân* ve *Rûhu'l-Edeb* (Doğan Averbek, 2019; Kaplan, 2024). Bu çalışmanın odağındaki *Resm-i Âlî* isimli manzum sözlük ile birlikte Türkçe-Arapça iki dilli tuhfelerin sayısı 24'e çıkmaktadır.

1. *Resm-i Âlî* İsimli Türkçe-Arapça Manzum Sözlük

1.1. Sözlüğün Adı, Telif Tarihi ve Müellifi

Çalışmaya konu olan sözlüğün iki nüshasında da eserin müellifine, muhtevasına veya bir başka bir özelliğine gönderme yapan başlık bulunmamaktadır. Yalnızca sözlüğün Türk Dil Kurumu Kütüphanesi nüshasının ilk yaprağında daha sonradan eklendiği açıkça belli olan *Resm-i Âlî* (*Tuhfe-i Âlî*) kaydı yer almaktadır. Öte yandan sözlüğün her iki nüshasında da metin içerisinde sözlük ismi açıkça zikredilmektedir. Eserin mukaddime (giriş) ve hatime (bitiş) bölümlerinde belirtildiği üzere şair sözlüğüne *Resm-i Âlî* ismini vermiştir. Bitiş bölümünde yer alan bir beyitte şair, hem eser ismini zikretmiş hem de sözlüğün telif tarihini ebcedle belirtmiştir:

Aña revnaq virüp nazmuñ cemâli

Ki ola 'âlemde nâmi *Resm-i Âlî* [RAS-43a]¹

Geldi hâtifden nidâ târih için

*Resm-i Âlî*dür şu zîbâ yâdigâr [RAS-59b]

Son mısradaki "*Resm-i Âlî*dür şu zîbâ yâdigâr"² ifadesinin ebced değeri olan 1177, sözlüğün telif tarihini vermektedir. Buna göre eser miladi 1763 yılında tamamlanmıştır. Eserde şairin mahlası da üç yerde geçmektedir. Söz konusu beyitlerin ikisinde şair mahlasını künyesi ile

¹ Bu ve bundan sonraki tanıklar çalışmaya konu sözlüğün tespit edilebilen iki nüshası dikkate alınarak verilmiştir. Buna göre sözlüğün Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi İbni Mirza Koleksiyonu 00219-003 numarada kayıtlı nüshası RAS; Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Yz. A 216 numara kayıtlı nüshası ise RAT şeklinde kısaltılmıştır.

² رسم عالیدر شو زبیا یادگار [= H 1177 / M 1763]

beraber vermektedir. Sözlüğün bitiş bölümünde ise mahlas, “*Ey Âlî*” anlamına gelecek şekilde seslenme ünlüsüyle beraber kullanılmıştır:

*Şerîfî-zâde ‘Âlî*ye şerefde

Yiter bu dürr-i yektâ bu şadefde [RAS-42b]

Gedâñam *Kulevîyem* pür-çaâyam

Şerîfî-zâde ‘Âlî hâk-i pâyem [RAS-43a]

‘Âliyâ çün geldi hengâm-ı qarâr

Nâmeñi leff it bi-vechi’l-ihtisâr [RAS-59b]

Yukarıdaki beyitlerde geçtiği üzere *Resm-i Âlî*, Âlî mahlaslı bir şair tarafından kaleme alınmış olmalıdır. Ayrıca şair kendisini *Şerîfî-zâde* olarak tanımlayarak künyesini de açıkça belirtmekte ve *Kulevîyem* ifadesiyle memleketine işaret etmektedir. Bu bağlamda eserin telif tarihi olan 1763 senesi de dikkate alınarak başta tezkireler olmak üzere biyografik bilgi barındıran XVIII. asır kaynakları üzerinde yapılan taramalarda “Şerîfî-zâde Âlî” şeklinde bir künye ve mahlasa sahip herhangi bir şaire tesadüf edilmemiştir. Öte yandan Âlî ile ilgili bilgiye yalnızca yakın dönem kaynaklarından sayılan Bursalı Mehmed Tâhir’in (öl.1925) *Aydın Vilâyetine Mensûb Meşâyih, Ulemâ, Şu’arâ, Müverrihîn ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâli* adlı biyografik eserinde rastlanmıştır. Mehmed Tâhir söz konusu eserinde Âlî Efendi’nin Kulalî şair ve âlimlerden olduğunu belirterek, şairin ilk eğitimini İstanbul ve Bursa’da aldığını, sonrasında ise Hâdimî Efendi’nin (öl.1176/1762-63) öğrencisi olarak tahsilini tamamladığını nakleder. Âlî Efendi, eğitimini tamamladıktan sonra Nakşibendî tarikatına intisap etmiştir. Mehmed Tâhir’in Âlî ile ilgili verdiği en dikkat çekici bilgi, şairin Türkçe-Arapça manzum sözlüğünden söz etmesidir. Bu açıdan çalışmamıza konu olan *Resm-i Âlî*’nin Âlî Efendi’ye aidiyetinde şüphe kalmamaktadır. Fakat *Resm-i Âlî*’nin elimizdeki nüshalarında sözlüğün 1177/1763 yılında tamamlandığı belirtilmesine rağmen Mehmed Tâhir, sözlüğün 1186/1772-73 telif edildiğini öne sürmektedir. Sözlüğün elimizdeki nüshalarından hareketle Mehmed Tâhir’in bu hususta yanlış olduğunu söylemek mümkündür. Mehmed Tâhir’in Âlî ile ilgili naklettikleri şu şekildedir:

‘Âlî Efendi

‘Ulemâ’-i şu’arâdan bir zât olup Kulalîdir. Bidâyet-i taşşîli Dersa’âdet ve Bursa ‘ulemâsından nihâyeti Hâdimî merhûmdandır. İkmâl-i taşşîlden sonra tarikat-i Nakşibendîyeye intisâb eyledi. 1186 [1772-73] târihinde te’lif itdiği *Tuhfe* nâmında manzûm ‘arabiyyü’l-‘ibâre bir eseri bir hayli âşâr-ı şî’riyyesi vardır. Akhîşâr kütübhanesinde mükemmel *Mecmû’a-i Eş’ârı* da bulunduğu mervîdür. Medfeninüñ Bursa veya Sağızda olduğu menkûldür. (Mehmed Tâhir, 1324: 146)

Mehmed Tâhir’in Âlî biyografisi içerisinde verdiği diğer bir önemli bilgi de şairin şiirlerini bir araya getirdiği bir eserin olmasıdır. Verilen bilgiye göre Akhisar Kütüphanesi’nde Âlî’nin şiirlerini ihtiva eden bir *Mecmû’a-i Eş’ârı* bulunmaktadır. Mehmed Tâhir’in söz konusu bilgiyi “*mervîdir*” şeklinde sunması, bahis konusu eseri görmediğini, bu bilgiyi başka bir kaynaktan işittiğini yahut okuduğunu göstermektedir. Bu nakilden hareketle Manisa İl Halk Kütüphanesi ile Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu üzerinde yapılan taramalarda Âlî isimli bir şaire ait herhangi bir esere tesadüf edilmemiştir. *Resm-i Âlî*’nin giriş kısmında yer alan ve şairin Nakşibendî tarikatı ile Hâdimî Efendi’ye dair serdettiği beyitler Mehmed Tâhir’in nakillerini doğrular niteliktedir. Şöyle ki Âlî, Hâdimî Efendi isimli birine bağlı olduğunu ve Nakşibendî tarikatına mensup olduğunu şu şekilde dile getirir:

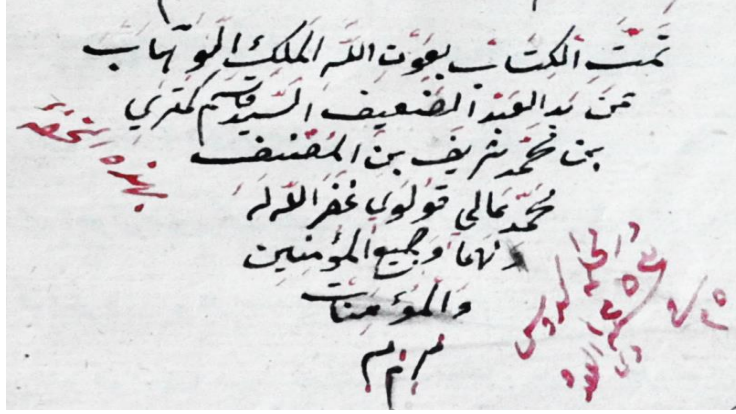
Menâbum *Hâdimî* merhûm efendi

Tarîkum hem tarîk-i *Nakşibendî* [RAS-43a]

Bu noktada şairin bağlı olduğunu belirttiği Hâdimî Efendi’den de kısaca söz etmek gerekmektedir. Kaynaklarda belirtildiği üzere 1113/1701-02 yılında Konya’nın Hadim kasabasında doğan Hâdimî’nin adı Mehmed olup babası müderris Fahrürürüm Mustafa Efendi’dir. Büyük oğlunun adına nispetle Ebû Saîd-i Hâdimî künyesiyle de anılan şahsiyet Hüseyinî,

Nakşibendî ve Konevî nisbeleriyle de bilinmektedir. İlk öğrenimini babası Mustafa Efendi'nden alan Hâdimî, önce Konya Karatay Medresesi ardından ise İstanbul'daki Kazovalı (Kazâbâdî) Ahmed Efendi Medresesi'nde tahsilini tamamlamış ve Hadim'e dönerek babasından boşalan koltuğa geçerek Hadim Medresesi'nde ders vermeye başlamıştır. Hadim'e döndükten sonra çok sayıda öğrenci yetiştiren Hâdimî'nin Kur'an, tefsir, hadis, fıkıh, kelam, akait, tasavvuf, ahlak, mantık, şiir, Arap dili ve edebiyatı gibi alan ve konularda seksen civarında eseri bulunmaktadır. Mehmed Hâdimî, 1176/1762 yılında hastalanarak Hadim'de vefat etmiştir (Özer, 2017: 459-491; Yayla, 1997: 24). Kaynaklar çalışmamıza konu olan sözlüğün müellifi Âlî'nin, Hâdimî Efendi'den ne zaman nerede ders aldığını belirtmezler.

Ayrıca sözlüğün Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'ndeki nüshasında yer alan istinsah kaydında bulunan birtakım bilgi kıyıları da Âlî'nin hayatına ışık tutmaktadır. Söz konusu nüshanın katalog kaydında nüshanın Seyyid Kâsım Kemterî b. Mehmed Şerîf isimli biri tarafından istinsah edildiği ve bu ismin sözlüğün müellifi Âlî'nin torunu olduğu bilgisi yer almaktadır. Katalogda verilen bu bilgi, söz konusu nüshanın istinsah kaydından alınmıştır. Zira sözlüğün mevzubahis nüshasının sonunda yer alan istinsah kaydında, eserin Muhammed Âlî Kulevî'nin Muhammed Şerîf isimli oğlundan olma Seyyid Kâsım Kemterî tarafından istinsah edildiği nakledilmektedir:

Temmet el-kitâb bi-'avnillâhi'l-meliki'l-vehhâb 'an yedi'l-'abdi'z-za'îf *es-Seyyid Kâsım Kemterî bin Muḥammed Şerîf bin el-muşannif Muḥammed 'Âlî Kulevî* ğaffara'llâhu lehu velehümâ ve cemî'a'l-mü'minîn ve'l-mü'minât. Bi-hâzihi't-tuhfe der-maḥkeme[-i] Gedüs fi 25 zî'l-qa'de sene 1253 [RAT-18b]

Mevzubahis kayıttan anlaşılacağı üzere belirtilen tarihte Kâsım Kemterî Gedüs mahkemesinde görevli olmalıdır. Osmanlı Türkçesi metinlerinde Gedüs/Gedos şeklinde geçen bu yerleşim yeri, günümüzde Kütahya iline bağlı Gediz ilçesidir. Ayrıca belirtilen kayıttan anlaşılacağı üzere sözlüğü kaleme alan şairin tam adının Muhammed Âlî Kulevî olduğu, Muhammed isimli bir oğlunun ve bu oğlundan gelen Kâsım Kemterî isimli bir torununun bulunduğu söylenebilir. Fakat gerek Âlî'nin oğlu Muhammed gerekse Kâsım Kemterî'nin hayat öyküleri ile ilgili elimizde bir veri bulunmamaktadır. Bununla beraber istinsah kaydındaki tarihten hareketle Âlî'nin torunu ve sözlüğün müstensihisi olan Kemterî'nin 25 Zilkade 1253 / 25 Şubat 1838 tarihinde hayatta olduğu kesindir. Ayrıca müstensih Kemterî'nin babası olan Muhammed'in, Âlî'nin sözlüğün sebab-i telif kısmında zikrettiği oğlu Muhammed olması en olası ihtimaldir. Zira sözlüğün sebab-i telif mahiyetindeki giriş kısmında Âlî, bahis konusu eserini oğlu için kaleme aldığını aktarır ve Muhammed isimli bir oğlunun olduğunu belirterek oğlunun Farsça öğrenmeye başladığından fakat Farsçadan önce Arapça öğrenmek gerektiğinden söz eder:

Pes andan sonra bil oğlum *Muḥammed*
Şerîf ol ḥâk-i pây-ı âl-i Ahmed

Bi-ḥamdi'llâh olup ta'lîme aḥrâ
Muḥaddem firse âğâz itdi ammâ

‘Arabca tercüme şıbyâna muṭlaḳ

Gerekdür Fârisiden aḳdem olmak [RAS-42b]

Buraya kadar sözü edilen veriler ışığında *Resm-i Âlî* isimli sözlüğün müellifi; adı Muhammed olmakla beraber Âlî mahlasını kullanan, XVIII. yüzyıl Nakşibendî şeyhlerinden Ebû Saîd Hâdimî Efendi’nin (öl.1176/1762-63) müritlerinden olan ve Muhammed isimli bir çocuğu bulunan Manisa Kulalı bir şahsiyet olmalıdır. Ayrıca çalışmaya konu sözlüğü 1763 yılında henüz çocuk yaşlarda olan erkek evladı için kaleme aldığını belirten şairin XVIII. asrın ilk çeyreğinde doğmuş olabileceği kuvvetle muhtemeldir.

1.2. Şekil ve Muhteva Özellikleri

1.2.1. Nazım Şekli

Resm-i Âlî’de Şerîfî-zâde Âlî’nin tek bir nazım şekline bağlı kalmadan eserini çeşitli şekillerle oluşturduğu görülmektedir. Şair eserinde *gazel*, *kaside* ve *mesnevi* nazım şekillerini kullanmıştır. Eserin mukaddime mesabesindeki giriş bölümü *gazel*³ ve *mesnevi* nazım şekli ile kaleme alınmıştır. *Resm-i Âlî*’nin asıl bölümü olan sözlük kısmının çoğunluğunda ise *kaside* formunu görmekteyiz. Bu manzumeler *divan şii*ri geleneğindeki yaygın *kaside* örneklerine göre daha kısa olduklarından söz konusu manzumeleri *kaside-i beççe* olarak değerlendirmek de mümkündür. Asıl bölümün bazı fasıllarında da şairin *mesnevi* nazım şeklini tercih ettiği görülmektedir. Şunu da ifade etmek gerekir ki asıl bölümde her kıt’adan önce *gazel* nazım şeklinde kaleme alınmış 2, 3 ve 4 beyitlik manzumeler de bulunmaktadır. Bu manzumelerin ilk beyitlerinde çoğunlukla *divan şii*rindeki muhayyel sevgili tipiyle ilgili ifadeler yer alırken ikinci veya üçüncü beyitlerde ise ilgili fasılların hangi aruz kalıbıyla kaleme alındıkları ve bahir isim ve hususiyetlerine değinilmiştir.

1.2.2. Bölümler ve Beyit Sayısı

Resm-i Âlî; giriş, sözlük ve bitiş bölümü olmak üzere temelde üç bölümden oluşmaktadır. Sözlüğün 1-25. beyitleri eserin giriş/mukaddime bölümüdür. Devamında gelen 28 bölüm ise eserin asıl bölümü olan sözlük kısmıdır. Eserin bitiş bölümü esasen belirli bir şekilde ayrılmamış ve hatime mahiyetindeki beyitler sözlük kısmının son bölümünde verilmiştir. Buna göre eserin sözlük kısmının son bölümü olan 28. faslında yer alan son beş beyit bitiş mahiyetindedir. Eserin sözlük bölümü TDK Kütüphanesi nüshasında “*kıt’a*” başlıklarıyla birbirinden ayrılmışken Süleymaniye Kütüphanesi nüshasında bu usulün ara ara kullanıldığı görülmektedir. Bu farklılık, müstensihin tercihinin yahut kaynak nüshanın formuna göre değişiklik arz etmektedir. Ayrıca burada şu hususu da özellikle belirtmek gerekir ki eserin sözlük kısmında kullanılan *kıt’a* ifadesi, manzum sözlüklerin hemen tamamında karşılaşılan bir ibare olup nazım şekli anlamında değil de fasılları ayırt etmek için şiiir parçası anlamında kullanılan bir ifadedir.

Resm-i Âlî’nin mukaddime ve bitiş bölümleri de dâhil olmak üzere tamamı 498 beyittir. Beyit sayısı her iki nüshada da aynıdır. Son iki bölüm istisna olmak üzere, eserin asıl bölümü olan sözlük kısmındaki fasıllar 12-13 beyitten oluşmaktadır. Son iki bölüm ise önceki bölümlere nazaran daha uzun olup 25 ve 65 (hatimeyle birlikte) beyitten müteşekkildir. Burada şairin belirli bir plana göre hareket etmediği ve bölüm uzunluklarını kişisel zevkine göre tertip ettiği dikkat çekmektedir. Eserin sözlük kısmındaki fasılların beyit sayılarına göre dağılımı aşağıdaki gibidir:

Beyit sayısı	Kıt’a/fasıl numarası
12 beyitlik	1, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 13, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26
13 beyitlik	2, 3, 7, 8, 12, 14, 15, 16, 17, 22

³ İki beyitlik bu türden gazelleri kimi araştırmacılar “*nazm*” olarak niteleseler de *divan şii*ri nazım şekilleri üzerine kapsamlı araştırmalar yapan Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik, bu isimle anılan bir nazım şeklinin olmadığını; bu tabirin şekil olarak *kıt’a*, *vezin* olarak tuyuğ ve *rubaiye* benzemeyen iki beyitlik şiiirler ile mahlassız gazelleri ayırt etmek için kullanıldığını belirtmektedirler. Kurnaz ve Çeltik’e göre iki beyitlik bu türden manzumeler gazelden ayrı bir nazım şekli değildir (Kurnaz ve Çeltik, 2013: 145).

25 beyitlik	27
65 beyitlik (son 5 beyit hatime)	28

Tablo 1: Resm-i Âlî'nin sözlük bölümündeki manzumelerin beyit sayılarına göre dağılımı

Tablodan anlaşılacağı üzere *Resm-i Âlî*'nin sözlük bölümünün daha ziyade 12 beyitlik fasıllardan oluştuğu dikkat çekmektedir. Ayrıca burada şu hususu da belirtmek gerekir ki sözlük kısmındaki iki kıt'ada (15. ve 18. fasıllar) aynı takti/vezin beyitlerinin iki kez yazıldığı da görülmektedir.

1.2.3. Aruz Ölçüsü

Manzum sözlük geleneğinde müellifler hangi bölümü hangi bahir ve kalıp ile yazdıklarını takti beyitlerinde/vezin beyitlerinde özellikle belirtmektedirler. *Resm-i Âlî*'de de geleneğe bağlı olarak şairin, tercih ettiği vezinleri takti beyitleri ile verdiği görülür. Buna göre eserin mukaddime kısmı aruzun hezec bahrinin *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. *Resm-i Âlî*'nin sözlük kısmında her bir bölümde iki takti beyti yer almaktadır. Öte yandan sözlük kısmındaki bazı bölümlerde üç kadar vezin takti beytinin yer aldığı vakidir. Az sayıdaki bu istisnai örneklerde aynı takti beytinin iki kez yazıldığı dikkat çeker. Her bölümdeki takti beyitlerinin ilki kıt'aların baştan ikinci beyti olarak verilmiştir. Burada şair beytin ilk mısraında kalıbı vermiş, ikinci mısra da ise bahir adlarını vererek bu bahirlerin taşıdıkları bazı hususiyetlere değinmiştir. Bölümlerdeki ikinci vezin beyitlerinde ise her kıt'anın son beyti şeklinde bir tertip söz konusudur. Bu beyitlerde de manzum sözlük geleneğinde sıkça görüldüğü üzere ilk mısra da ilgili kısımda kullanılan kalıp belirtilirken ikinci mısra da ise dinî zemine oturan ve nasihat ihtiva eden ifadeler yer verilmiştir (Doğan Averbek, 2019: 71). Örnek olması açısından eserin sözlük kısmındaki on birinci kıt'anın takti beyitleri aşağıda verilmiştir. Tanık beyitlerin ilkinde yukarıda ifade edildiği üzere şair öncelikle kullanılan aruz kalıbını vermiş ve söz konusu kalıbın vâfir bahrinde salim (tam) bir kalıp olduğunu belirtmiştir. İkinci beyitte ise yine aruz kalıbı verilerek haram ve yalan gibi sakıncalı davranışlardan söz edilmiştir:

müfâ' aletün müfâ' aletün müfâ' aletün müfâ' aletün
'aceb mi bu *bahr-i vâfir* ü *sâlim* olsa mümeyyizü'ş-şu'arâ'

...

müfâ' aletün müfâ' aletün müfâ' aletün müfâ' aletün
harâmı yimek yalanı dimek fesâda medâr olur giderek [RAS-48b]

Resm-i Âlî'nin sözlük kısmında ise 14 farklı bahirle 28 farklı aruz kalıbının kullanıldığı dikkat çeker. Eserin sözlük kısmında kullanılan bahir ve kalıplar ise aşağıda kıt'a/bölüm numaralarıyla beraber verilmiştir:

Kıt'a numarası	Vezin	Bahir
1	Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün	Münserih
2	Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün	Serî'
3	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	Müctes
4	Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül	Mütekârib
5	Mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün	Muzâri'
6	Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün	Recez
7	Mef'ülü mefâ'ilün fe'ül	Ahreb
8	Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün	Remel
9	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	Hezec
10	Mütefâ'ilün mütefâ'ilün mütefâ'ilün mütefâ'ilün	Kâmil

11	Müfâ' aletün müfâ' aletün müfâ' aletün müfâ' aletün	Vâfir
12	Mef' ulü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ülün	Ahreb
13	Mef' ulü mefâ' ilün mef' ulü mefâ' ilün	Hezec
14	Müstef' ilätün müstef' ilätün	Recez
15	Mütefâ' ilün fe' ülün mütefâ' ilün fe' ülün	Kâmil
16	Mef' ulü fâ' ilätün mef' ulü fâ' ilätün	Muzârî'
17	Fâ' ilätün mefâ' ilün fe' ilün	Hafif
18	Müfte' ilün müfte' ilün müfte' ilün müfte' ilün	Recez
19	Müfte' ilün fâ' ilätün müfte' ilün fâ'	Münserih
20	Mefâ' ilün fe' ülün mefâ' ilün fe' ülün	Hafif
21	Müfte' ilün mefâ' ilün müfte' ilün mefâ' ilün	Recez
22	Fe' ilätün fe' ilätün fe' ilätün fe' ilün	Remel
23	Mef' ulü mefâ' ilün mefâ' ilün fâ'	Ahreb
24	Fe' ülün mefâ' ilün fe' ülün mefâ' ilün	Tavîl
25	Fe' ülün fe' ülün fe' ülün fe' ülün	Mütekârib
26	Fâ' ilätün müfte' ilün fâ' ilätün müfte' ilün	Muktedab
27	Fe' ilätün fe' ilätün fe' ilün	Hafif
28	Fâ' ilätün fâ' ilätün fâ' ilün	Remel

Tablo 2: *Resm-i Âlî*'nin asıl bölümünde kullanılan vezin ve bahirler

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere eserin sözlük kısmında en fazla recez(4), remel(3), hafif(3) ve ahreb(3) bahirleri tercih edilmiştir. Serî', müctes, vâfir, tavîl ve muktedab bahirleriyle ilgili kalıpların ise yalnızca birer kez kullanıldığı görülür.

1.2.4. Kafiye ve Redif

Manzum sözlük geleneğinde sözlük kısmındaki fasılların klasik divan tertibine benzer şekilde kimi zaman alfabetik olarak sıralandığı ve sözlük kısmındaki manzumelerin kafiye/redif sesleri dikkate alınarak *hurûf-ı hecâ* tertibine göre (*harfû'l-elif*, *harfû'l-bâ* vb. gibi) düzenlendiği de görülmektedir. Örneğin Türkçe-Arapça, Türkçe-Farsça ve Türkçe-Fransızca iki dilli sözlüklerden *Teşrih-i Tıbâ'*, *Nazm-ı Ferâ'id*, *Tuhfe-i Fevzî*, *Nazm-ı Dil-ârâ*, *Tuhfe-i Lutfî*, *Nazm-ı Bedî'* ve *Miftâh-ı Lisân* adlı sözlükler ile Türkçe-Arapça-Farsça üç dilli sözlüklerden *Tuhfe-i Se-Zebân*, *Nazmü'l-Cevâhir* ve *Tuhfe-i Nushî* isimli eserler sözlük bölümü elif-bâ sırasına göre tanzim edilen manzum sözlüklerdendir (bk. Doğan, 2016; Yakar, 2009; Boran, 2016; Duru ve Eren, 2014; Tanyıldız, 2013; Gözitok, 2016; Kırbıyık, 2007; Düzenli, 2015; Kacar Altın, 2022; Güler, 2016). Bununla beraber *Resm-i Âlî*'de böyle bir tertip söz konusu değildir. Dolayısıyla sözlük kısmındaki fasıllar şairin kişisel tercihinin göre sıralanmıştır.

Resm-i Âlî'de mesnevi ve gazel şeklinin kullanıldığı yerlerde ek ve kelime hâlinde redifler görürüz. Eserin asıl bölümü yani sözlük kısmında, kaside nazım şeklinin kullanıldığı yerlerde ise (1-26. fasıllar arası) yalnızca iki manzumede redif kullanılmışken (14. ve 25. fasıllar), diğer tüm fasıllarda sadece kafiye tercih edilmiştir. *Resm-i Âlî*'nin sözlük bölümündeki manzumelerde *mücerred*, *mürdef*, *müesses* ve *mukayyed* kafiye olmak üzere hemen her tür kafiye kullanılmıştır. Bununla beraber mevzubahis manzumelerde en çok mücerred ve mürdef kafiye örneklerini görmekteyiz. Şöyle ki sözlük kısmında kaside nazım şekliyle kaleme alınmış tüm fasıllarda bu iki kafiye türü kullanılmıştır. Nitekim söz konusu manzumelerden 16 tanesinde mücerred kafiye görülürken, 10 manzume de mürdef kafiye ile kaleme alınmıştır. Öte yandan *Resm-i Âlî*'nin gazel ve mesnevi nazım şekilleriyle kaleme alınan manzumelerinde yukarıda değinilen iki kafiye

türünün yanı sıra çok sık olmasa da müesses ve mukayyed kafiye örnekleriyle de karşılaşmaktayız.

Resm-i Âlî'de kafiye hususunda üzerinde durulması gereken noktalardan biri de iç kafiyedir. Şair eserin kolay ezberlenmesini ve kulağa hoş gelmesini sağlamak amacıyla kimi beyitlerde mısra içlerinde de kafiye kullanmıştır. Sözlükte çok yaygın kullanılmayan bu örneklerde şair ses tekrarları ile eserin akıcılığını kuvvetlendirmiştir. Bu ses tekrarları kimi beyitlerde ya Arapça yahut Türkçe kelimelerle yapılmışken bazı beyitlerde ise hem Arapça hem de Türkçe kelimelerle yapılmıştır. Örneğin aşağıdaki ilk beyitte Arapça ve Türkçe ses tekrarlarının sağladığı bir ahenk söz konusuken diğer beyitte ise yalnızca Arapça kelimelerde ses tekrarları dikkat çekmektedir:

Di nāza delāl u aza kaḫl baḫl kaḫr oldı fişkı zibḫ
Vişāb u vuşak ḫumār u faşıl dōşekle uşak eşekle köşek [RAS-48b]

Hācet erebdür kapu derebdür
Açlık seḫabdur yelmek ḫabebdür [RAS-50a]

1.2.5. Muhteva ve Tertip Özellikleri

Sözlükçülük ve edebî açıdan kabiliyetli olan kimi şairler, kaleme aldıkları manzum sözlüklerinde anlamına yer verdikleri kelimeleri belirli bir plan dâhilinde konu etmiş ve sözcükleri sistematik olarak ele almışlardır. Nitekim bazı şairler aynı harfle başlayan kelimeleri bir kıt'ada toplayıp anlamını verirken şairlerden bazıları ise kıt'aları konulara göre tasnif ederek aynı konu/alanla ilgili kelimeleri aynı kıt'ada değerlendirmişlerdir. Ayrıca tek bir konu veya yalnızca bir bölgede konuşulan lehçe veya ağıza odaklanan manzum sözlükler de bulunmaktadır (Sinan Nizam, 2023: 42; Ekici ve Güneş, 2023: 53; Babacan, 2016). *Resm-i Âlî*'de eserin tamamına hâkim olan tematik ve alfabetik bir birliktelik görülmez. Bununla beraber Şerîfî-zâde Âlî'nin kimi fasılların belirli beyitlerinde aynı konuyla ilgili kelimelere yer verdiği de vakidir. Nadir karşılaşılan bu konu birliği çoğu kez beyit hatta mısra düzeyinde kalmıştır. Örneğin aşağıda verilen beyitlerin ilkinde dolunay, yeni ay, güneş ve ülker yıldızı gibi gök cisimleri, ikincisinde ise beyaz, siyah, pembe, sarı, kırmızı ve ala renk gibi renk isimleri tek beyitte konu edilmiştir:

Tolı ay daḫı bedr ü şārik güneş
Süreyyādur ülker yeñi ay hilāl [RAS-45a]

Ak ebyaż [u] esved karadur gülgülü verdi
Aşfer şaru ablaḫ aladur kırmızı aḫmer [RAS-49a]

Resm-i Âlî, ilgili literatürde kendine yer bulamayan ve muhtemeldir ki çok rağbet görmeyen bir eser olsa da gerek beyit sayısı gerekse izahı yapılan ve anlamı verilen kelime adedi açısından göz ardı edilmeyecek hacimde olan bir manzum lügattir. Nitekim 498 beyitlik *Resm-i Âlî*'de 1790 civarında Arapça kelimenin Türkçe karşılığı verilmiştir. Eş anlamlı kelimeler ile nadir de olsa tekrar edilen kelimeler bu sayıya dâhildir. Bu sebepten ötürü anlamı verilen kelime adedinin bir miktar düşmesi muhtemeldir.

Resm-i Âlî'nin sözlük kısmında anlamı verilmek istenen kelimeler kullanılırken okuyucu ve dinleyiciler birtakım kalıplaşmış ifadelerle yönlendirilirler. Çoğu emir kipinde olan bu ifadeler vezin ve kafiye göre muhtelif şekillerde yer almaktadır. Eserde “*di, digil, bil, hem, dahı, veli*” gibi emir ve bağlaçların yanı sıra “*ne*” ve “*nedir*” gibi soru edatları da kullanılmıştır. Öte yandan eserde çok sık olmamakla beraber kimi zaman “*oldı*” ifadesinin kullanıldığı da görülür. Bununla beraber şairin en sık kullandığı ibare “*söyle*” anlamlarındaki *di* ve *digil* emirleridir. Hatta bazı mısra ve beyitlerde bu ifadelerin sık sık tekrar ettiği görülür:

Digil giñ yola rahrāḫ ulu kimseye caḫcāḫ
Di almaya tuffāḫ di bōstānlığa mihref

Di kuş burnına minḫār terāzū daḫı mi'yār
Di ırmaqlara enhār ne balık pulı ḫarşef [RAS-53a]

Resm-i Âlî'de anlamı verilmek istenen kelimelerin sıralamasında da belirli bir şablon yoktur. Şair vezin ve kafiyenin gerektirdiği ölçülerde bazen önce Arapça kelimeleri ardından Türkçe karşılıklarını verirken zaman zaman da aksi şekilde evvela Türkçe kelimeleri daha sonra ise Arapça karşılıklarını vermiştir. Örneğin aşağıda verilen ilk beyitte önce Türkçe kelimeler sonra Arapça karşılıkları verilmişken ikinci tanıkta tam tersi bir tertip söz konusudur:

Düşünmek *te'emmüldür* ulaşmak *tevessüldür*
Egilmek *temâyüldür* di egriye hem *a'vec* [RAS-55a]

Daḥk gülmek hem *teraşşah* derlemek
Kürde çardağ *kanḳarîş* oldu börek [RAS-57b]

Resm-i Âlî'de yukarıda değinildiği üzere kelime tertibindeki farklılığı yansıtan ve okuyucu/dinleyiciler açısından zor anlaşılabilir bazı beyitlerde de anlamı verilmek istenen kelime bir sonraki mısraya sarkıtılmıştır. Örneğin aşağıda verilen beyitlerin ilk mısraındaki son kelimelerin (*andelîb-nîrân*) Türkçe karşılıkları ikinci mısranın ilk kelimesi (*bülbül-ay*) olarak sunulmuştur:

Zehre çiçek *verd* gül ü *andelîb*
Bülbül ü maşrık yilidür hem *şabâ* [RAS-44a]

Gündüzle gicedür *melevân* lîk *nîrân*
Aydur güneşle yıldıza di *necm* ü hem *şihâb* [RAS-45b]

Sözlük kısmında şairin bir beyitte üç dört hatta daha fazla sayıda kelimeyi anlamlandırdığı görülmekle beraber az sayıdaki kimi örneklerde bir mısradaki tek kelimenin açıklandığı dikkat çeker. Beyit sayısını artırıp kelime sayısını azaltacak bu yöntemin tuhfelerde pek tercih edildiği görülmez. Bununla beraber Şerîfî-zâde Âlî'nin nadiren de olsa bu yöntemi kullandığı görülür. Bu türden örneklerde çoğu zaman gerek hedef dil gerekse kaynak dildeki eş anlamlı kelimeler konu edilmektedir. Örneğin aşağıdaki örneklerde her mısraya tek kelime gelecek şekilde her bir beyitte yalnızca iki kelime izah edilmiştir:

Sâḳ u *ḥurr* kumrî erkegidür hem
Di yabânî gügercine *vereşân* [RAS-51b]

Pehlevânlık hem yigitlik *şur* 'adur
Ḳap dibinde az ḳalan şü *cür* 'adur [RAS-58a]

Manzum lügatlerde asıl amaç halk arasında çok kullanılan kelimelerin anlamlarını vermek olduğundan anlamı verilmek istenen kelimelerin gramer yapısına çok dikkat edilmemiştir. Nitekim mevzubahis eserlerde anlamı verilen kelimeler isim, fiil kökü, çekimli fiil, zarf yahut sıfat olarak yazılabilmektedir. Bu durum, şairleri vezin ve kafiye açısından nispeten rahatlatmaktadır. *Resm-i Âlî*'de de gramer açısından bağlayıcı olmayan söz konusu kişisel tercihleri görmekteyiz. Şöyle ki şair zaman zaman Türkçe kelimelerin fiil köklerini mastar ekleriyle beraber zikrederken bazı yerlerde de isim, isim grubu, sıfat veya sıfat grubu şeklinde bir açıklama yapmaktadır. Öte yandan *Resm-i Âlî*'de kimi sözlüklerde karşılaşılan çekimli fiil şeklinde bir izah görülmemektedir. Örneğin aşağıdaki ilk beyitte çeşni, kara gözlü, açık kaşlı, beli ince gibi isim ve sıfat grubu şeklindeki Türkçe kelimelerin Arapça karşılıkları verilmiştir. İkinci beyitte ise su çağılması, sızıp çıkmak ve akmak gibi isim grubu, zarf grubu ve fiil kökü şeklinde bir anlamlandırma dikkat çekmektedir:

Di çeşniye *nümûzec* kara gözlüye *ed'ac*
Açık kaşlıdır *eblec* beli ince *mühefhef* [RAS-53a]

Hem şu çağıldıdır *tabḫabe* akmak *ayenân*
Şu sızıp çıkmaya di *reşḫa* vü cem 'i *reşḫât* [RAS-54a]

Yukarıdaki beyitte görüleceği üzere *Resm-i Âlî*'de karşılıkları verilen Arapça kelimelerin zaman zaman çoğul şekilleri de zikredilmiştir. Bu türden örneklerde şair “*cem ‘i*” (çoğulu) şeklinde bir ifade kullanarak okuyucu ve dinleyiciyi yönlendirir ve söz konusu kelimelerin Türkçe çoğullarını ayrıca zikretmez. *Resm-i Âlî*'de bu şekilde on Arapça kelimenin çoğul şekli konu edilmiştir. Öte yandan nadiren de olsa eserde bazı kelimelerin yalnızca çoğul karşılıklarının verildiği de vakidir. Bu türden örneklerde yukarıda değinildiği gibi “*cem ‘i*” şeklinde bir ifade kullanılmayıp doğrudan çoğul kelimeler kaydedilmiştir. Örneğin aşağıdaki beyitlerin ilkinde şair, *evler* kelimesinin Arapça çoğul şeklini doğrudan vermişken ikinci beyitte ise *fuls* ve *ke’s* kelimelerinin Arapça çoğullarını “*cem ‘i*” notuyla kaydetmiştir. Diğer beyitte ise Arapçaya özgü hususiyetlerden sayılan aynı kelimenin farklı şekillerde çoğul yapılmasına örnek oluşturan ve *belde* kelimesinin *büldân* ve *bilâd* şeklinde iki çoğul şekli konu edilmiştir:

Kuş yuvası *veknedür* evler *buyüt*
Ṭayr uçmak bil örümcek ‘*ankebüt* [RAS-59a]

Digil pula *fuls* ü cem ‘i *fulūs* çanak dağı *ke’s* cem ‘i *ki’ās*
 Ṭavuk ne *decâce dīk* horüs di kekligüñ erkeğine *sülek* [RAS-48b]

Ülke *iḳlīm* oldu tãc *iktīl* sancağdur *livā’*
Beldedür şeh̄r adı līkin cem ‘i *büldân* ü *bilâd* [RAS-47a]

Bilindiği ve daha evvel değinildiği üzere manzum sözlüklerin kaleme alınmasındaki esas gaye şiirin getirdiği imkânlardan faydalanarak öğrencinin yabancı kelime bilgisi kazanmasını sağlamaktadır (Doğan Averbek, 2019: 73). Dolayısıyla müellifler yabancı dildeki bir kelimenin anlamını verirken onu karşılayan kelimenin kökenine çok fazla odaklanmamışlar ve halk arasındaki bilinirliği ve yaygınlığı dikkate almışlardır. Daha açık bir ifadeyle Arapça bir kelimenin izahı yapılırken karşılığının mutlaka Türkçe olması gerektiği şeklinde bir zorunluluk yoktur. Bu sebeple hemen tüm tuhfelerde yabancı dildeki bir kelimenin yine yabancı kökenli bir kelimeyle açıklandığı çok sayıda örnekle karşılaşmaktayız. *Resm-i Âlî*'de de bu türden çok sayıda örnek bulunmaktadır. Nitekim Şerîfi-zâde Âlî'nin Arapça kelimeleri yine aynı dildeki kelimelerle yahut Farsça kökenli kelimelerle açıkladığı pek çok örnek görmekteyiz. Örneğin aşağıda verilen beyitlerin ilkinde kafiye anlamındaki Arapça *seyyâre* kelimesi Farsça *kârbân* kelimesi ile açıklanmışken ikinci beyitte de *kîr* ve *dücâle* gibi Arapça kelimeler yine Arapça kökenli *zift* ve *katran* kelimeleriyle izah edilmiştir:

Ṭāriḳ ne erte yıldızı tañ *subḥ* u yol *ṭarīḳ*
Seyyâre *kārbāna* di korḳulı yir *mehāb* [RAS-45b]

Zift *kîr* oldu *dücâle* *katrān*
 Günlüğe *mey ‘a* digil dağı *lubān* [RAS-56b]

Tuhfelerdeki bu türden örnekler söz konusu kelimelerin uzun süre önce Türkçeye girdikleri ve bir bakıma Türkçeleşerek yaygın olarak kullanıldıklarını göstermesi açısından dikkate değerdir. Şairlerin böyle bir tutum sergilemelerinin yegâne nedeni söz konusu kelimelerin bilinmesi ve yaygın olarak kullanılması değildir. Zira vezin ve kafiye gibi zorunluluklar da şairlerin böyle bir yol izlemelerindeki sebeplerden biridir. Vezin ve kafiye gibi zorlayıcı unsurların neden olduğu bir diğer durum da şairlerin dönemlerine göre arkaik kelimeler kullanmalarındadır (Doğan Averbek, 2019: 74). Şöyle ki geç dönemlerde kaleme alınan manzum sözlüklerde dahi hedef dildeki kelimelerin eski Anadolu Türkçesine ait bazı arkaik kelimelerle açıklandığını görmekteyiz. XVIII. asırda telif edilmiş bir eser olsa da çalışmamıza konu olan *Resm-i Âlî*'de de bu türden örneklerle karşılaşmaktayız. Örneğin sözlükte *süci* (şarap; içki içmek), *ügü* (baykuş), *yahñ* (alev), *dölenmek* (karar kılmak, huzura kavuşmak), *talaz* (dalga), *yeyni* (hafif, önemsiz) vb. gibi daha ziyade eski Anadolu Türkçesinin söz varlığı içerisinde yer alan kimi kelimeler kullanılmıştır. Gerek diğer manzum sözlüklerde gerekse *Resm-i Âlî*'de bu türden kelimelerin kullanılmasını yalnızca vezin ve kafiye bağlamak doğru değildir. Zira çalışmamıza konu olan tuhfenin sözlük

kısımında dikkatimizi çeken bazı veriler müellifin kaynak metinlerden büyük oranda etkilendiğini göstermektedir. Bir başka deyişle, Şerîfî-zâde Âlî, sözlüğünü hazırlarken bazı mensur sözlüklerden yararlanmış ve kaynak metinlerin yabancı kelimeleri açıklarken kullandığı kelimeleri -vezin ve kafiye açısından sorun olmuyorsa- aynı şekilde alıntılamıştır. Bu nedenle, *Resm-i Âlî*'nin sözlük kısmındaki bazı Arapça sözcükler, Arapça, Farsça yahut arkaik kelimelerle açıklanabilmiştir. Nitekim sözlüğün Süleymaniye Kütüphanesi nüshasında bazı kelimeler derkenarda açıklanarak yanlarına *Ahterî* kaydı düşülmüştür. Bu notların müstensih tarafından düşüldüğü kuvvetle muhtemel olsa da sözlük müellifinin de *Ahterî-i Kebîr*⁴ isimli meşhur sözlükten yararlandığı kesindir. Burada değinmeye çalıştığımız meselenin daha iyi anlaşılması için aşağıda *Resm-i Âlî*'nin sözlük kısmında yer alan iki beyit ile beyitte izahı yapılan kelimelerin *Ahterî-i Kebîr*'deki açıklamaları verilmiştir. Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere Şerîfî-zâde Âlî, *Ahterî*'deki açıklamaları dikkate almış, vezin ve kafiye açısından bir sorun olmuyorsa çoğu kez aynı kelimeleri kullanmıştır:

Şurfe yüksek yer dölenmekdür *karâr*
Vakha yüzüzlük ağır olmak *vakâr* [RAS-58a]

Şurfe (الشرفة): Hisâr divârında olan burc (Ahterî, 1316: 545).

Karâr (القرار): Dölenmek (Ahterî, 1316: 804).

Vakha (الوقحة): Utanmazlık yani katı yüzüzlük. Hayırsız olmak (Ahterî, 1316: 1156).

Vakâr (الوقار): Halîm olmak, ağır olmak (Ahterî, 1316: 1157).

Hem *nûre* alçı *tâlem* zırnîh ü *mağre* aşu
 Yer '*akr fîn* balçık boz nesne dahı *ağbes* [RAS-51a]

Nûre (النورة): Huzme gibi kireciden ve zırnîhdan iderler ve alçu taş ki kevkebü'l-arz dirler (Ahterî, 1316: 1117).

Tâlem (الطالم): Zırnîh (Ahterî, 1316: 632).

Mağre (المغرة): Aşu didikleri kızıl toprak boya (Ahterî, 1316: 1015).

'*Akr* (العقر): Köşk, kasır ve her bina ki âlî ve mürtefi' ola ve Bâbil vilâyetinde bir yerüñ adıdur (Ahterî, 1316: 693).

Tîn[er] (الطينة): Balçık (Ahterî, 1316: 641).

Ağbes (الأغبس): Boz renklü (Ahterî, 1316: 74).

Hemen tüm manzum sözlüklerde olduğu gibi *Resm-i Âlî*'de de karşılaşılan fasıl/kıt'a tertibiyle ilgili gelenekselleşmiş uygulamalardan biri de fasıl sonlarında vezin/takti beyitlerinden önceki beyitte kelime çevirisi yerine cümle tercümelerinin yapılmasıdır. Bazı tuhfelerde takti beyitlerinden sonrasında yer alan bu uygulama *Resm-i Âlî*'de vezin beyitlerinden önce yapılmıştır. Bu beyitlerde yine gelenekselleştiği üzere şair daha çok dinî ve ahlaki temele dayanan Arapça nasihat cümleleri ile bu cümlelerin Türkçe karşılıklarını vermiştir. Sözlük bölümünün kaside nazım şekliyle kaleme alınan fasıllarında karşılaşılan bu uygulama, mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış bölümlerde görülmemektedir. Öte yandan bu türden beyitlerdeki mısralarda Şerîfî-zâde Âlî'nin bazen ilk mısradaki Türkçe ibareleri ikinci mısradaki ise Arapça tercümelerini verdiği görülürken kimi beyitlerde ise aksi bir tutum sergilemiştir. Şairin bu türden takdim ve

⁴ Ünlü dil âlimi Muslihuddin Mustafa (öl.1560-61) tarafından kaleme alınan ve 1545 yılında tamamlanan *Ahterî-i Kebîr*, Arapça-Türkçe bir sözlük olup kırk bin kadar kelime ihtiva etmektedir. *Ahterî-i Kebîr*'de eski Anadolu Türkçesi devresine ait olan fakat Osmanlı Türkçesinde döneminde biraz ihmal edilen öz Türkçe kelimelerin kullanılması ve sözlüğün bazı ağız özellikleri taşıması sözlüğe ayrı bir kıymet kazandırmıştır (Kılıç, 1989: 184).

tehirler yapması kuvvetle muhtemel vezin ve kafiyenin bağlayıcılığındandır. Aşağıda her iki uygulamaya örnek oluşturacak tanıklar verilmiştir:

Yeglik okumağ iledür öğren dahı yeglen
el- İzzetü bi'd-dersi te'allem ve tefahhar [RAS-49a]

Hasene'd-dirâseti yâ fetâ hüve elzemü leke fe'sme'an
Güzel oldu okımağ ey yigit o gereklidür saña diñle sen [RAS-48a]

Sonuç

Manzum sözlükler bir diğer adıyla tuhfeler Osmanlı döneminde başta Arapça ve Farsça olmak üzere Hintçe, Urduca, Kürtçe, Sanskritçe, Peştunca, Taberice, İngilizce, Almanca, Fransızca, Bulgarca, Rumca, Ermenice, Boşnakça ve Arnavutça gibi yabancı dillerin öğrenilmesini kolaylaştırmak amacıyla şiir formunda yazılmış eserlerdir. Bu eserler, dil öğretimi ve kelime hazinesinin zenginleştirilmesi gibi amaçlarla medreselerde yahut medrese çağındaki öğrencilerin dil eğitiminde hususi olarak çokça kullanılmıştır. Ayrıca manzum sözlüklerin edebî zevk kazandırmak, vezin öğretmek dil öğretimi üzerinden kültürel öğeleri sonraki nesillere aktarmak gibi fonksiyonları da bulunmaktadır. Günümüze değin ulaşan ve varlığı tespit edilen tuhfeler arasında en fazla Türkçe-Arapça dillerinde manzum sözlük yazıldığı görülmektedir. Nitekim bu çalışmanın odağındaki *Resm-i Âli* ile birlikte 24 kadar Türkçe-Arapça manzum sözlük yazılmıştır.

Daha önce bir çalışmaya konu olmayan ve ilgili literatürde anılmayan *Resm-i Âli* adlı Türkçe-Arapça manzum sözlük XVIII. yüzyılda kaleme alınan tuhfelerdendir. Âli mahlasını kullanan ve kendini Şerîfi-zâde olarak takdim eden bir şair tarafından kaleme alınan *Resm-i Âli*, 1177/1763 yılında tamamlanmıştır. Gerek çağdaşı olan tezkireciler gerekse sonraki yüzyıllardaki biyografi yazarlarının hiçbir suretle anmadıkları Şerîfi-zâde Âli ve manzum sözlüğü hakkında haber veren tek kişi Bursalı Mehmed Tâhir'dir (öl.1925). Söz konusu yazarın *Aydın Vilâyetine Mensûb Meşâyih, Ulemâ, Şu'arâ, Müverrihîn ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâli* adlı eserinde konu edilen Şerîfi-zâde Âli, aslen Kulalı olup İstanbul ve Bursa'da eğitim almıştır. Eğitim hayatını Hâdimî Efendi'nin (öl.1176/1762-63) öğrencisi olarak tamamlayan Âli, hocasının etkisiyle Nakşibendiyye tarikatına intisap etmiştir. Şairin doğum ve ölüm tarihleri bilinmemekle beraber Mehmed Tâhir, kabrinin Bursa veya Sakız'da bulunduğunu bildirmektedir.

Resm-i Âli, yeterince rağbet görmemiş manzum sözlüklerden olsa da gerek beyit sayısı gerekse kelime hazinesi açısından küçümsenmeyecek hacimdedir. 498 beyitten müteşekkil olan sözlükte 1790 civarında Arapça kelimenin anlamına değinilmiştir. Eser, tuhfe geleneğinde sıkça rastlandığı üzere giriş, sözlük ve bitiş bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bölümlerdeki manzumeler gazel, kaside ve mesnevi nazım şekilleriyle kaleme alınmıştır. *Resm-i Âli*'nin giriş bölümü de dâhil olmak üzere her bölümün ve sözlük kısmındaki fasılların başında 2-4 beyitlik gazeller yer alır. Eserin giriş bölümü ve sözlük kısmının son iki faslı mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış manzumelerden oluşmaktadır. Sözlükte bitiş bölümü için müstakil bir ayırım söz konusu olmayıp sözlük kısmının son faslındaki son beş beyit bitiş olarak düşünülmüştür.

Resm-i Âli'nin sözlük kısmı manzum sözlük geleneğinde görüldüğü üzere kıt'a adı verilen fasıllardan oluşmaktadır. Fakat burada zikredilen kıt'a, nazım şeklinden ziyade bölüm, fasıl, şiir parçası anlamlarında kullanılmıştır. *Resm-i Âli*'nin sözlük kısmı gazel, kaside ve mesnevi nazım şekillerini ihtiva eden 28 fasıldan/kıt'adan müteşekkildir. Söz konusu fasıllar bahir ve vezinlerine göre ayrılmıştır. Her fasılın başında 2-4 beyitlik gazeller yer almaktadır. Bu gazellerin ilk beyitlerinde divan şiirinin muhayyel sevgili tipi ile ilgili benzetme ve mazmunlar konu edilmiş diğer beyitlerde ise ilgili fasılın vezni nakledilerek bahir ismi ve özellikleri anılmıştır. Fasılların asıl kısmı olan sözlük kısmı ise kaside nazım şekliyle kaleme alınmış 12-13 beyitlik manzumelerden oluşmaktadır. Sözlük bölümünün son iki faslı ise mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış olup 27 ve 65 beyit (son beş beyti hatime) şeklinde tanzim edilmiştir. *Resm-i Âli*'nin sözlük kısmında 14 farklı bahirle 28 farklı aruz kalıbının kullanıldığı dikkat çeker. Bazı tuhfelerin sözlük kısımları klasik divan tertibinde olduğu gibi hurûf-ı hecâyâ göre sıralansa da *Resm-i Âli*'de böyle bir tertip söz konusu değildir. Dolayısıyla sözlük kısmındaki fasıllar şairin kişisel tercihinine

göre sıralanmıştır. Eserde mesnevi ve gazel şeklinin kullanıldığı yerlerde ek ve kelime hâlinde redifler görürüz. *Resm-i Âlî*'nin asıl bölümü yani sözlük kısmında, kaside nazım şeklinin kullanıldığı yerlerde ise yalnızca iki manzumede redif kullanılmış, diğer tüm fasıllarda sadece kafiye tercih edilmiştir. Eserin sözlük bölümündeki manzumelerde mücerred, mürdef, müesses ve mukayyed kafiye olmak üzere hemen her tür kafiye kullanılmıştır.

Resm-i Âlî'nin sözlük kısmı genel hatlarıyla tuhfe geleneğine uygun şekilde tertip edilmiş ve kelimeler izah edilirken gelenek dışına çıkılmamıştır. Bu açıdan şairin vezin ve kafiye gibi zorunluluklardan kimi Arapça kelimeleri çağına göre arkaik sayılan kelimelerle açıkladığı, bazı kelimeleri açıklarken de yine yabancı dilde olan fakat yaygın şekilde kullanılan Arapça ve Farsça ifadeler kullandığı dikkat çeker. *Resm-i Âlî*'nin sözlük kısmı oluşturulurken şairin, Ahterî-i Kebîr isimli Arapça-Türkçe sözlükten büyük oranda faydalandığı görülmektedir.

Mevcut bilgilerimize göre *Resm-i Âlî*'nin iki nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan biri Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi İbni Mirza Koleksiyonu 00219-003 numarada kayıtlıdır. Diğeri ise Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Yz. A 216 numara kayıtlı olan ve sözlüğün müellifi Şerîfî-zâde Âlî'nin torunu Seyyid Kâsım Kemterî tarafından istinsah edilen nüshadır. Sonuç olarak elinizdeki bu çalışmayla manzum sözlük literatürüne bir eser daha katılarak ilgililerin istifadesine sunulmuştur.

Kaynakça

- Ahterî [Muslihuddin Mustafa] (1316). *Ahterî-i Kebîr*. Dersa'âdet: Mahmûd Beg Matbaası.
- Babacan, İ. (haz.). (2016). *Şebinkarahisarlı Abdî'nin Erzurum Lehçesi Lügati: Edebiyatımızın Bilinen Tek Müstakil Manzum Ağız Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Boran, U. (2016). "Sözlükçülük Geleneğimize Umumi Bir Bakış ve Edirne Müftüsü Fevzi Efendi'nin Arapça-Türkçe Manzum Sözlüğü: Tuhfe-i Fevzi". *Şarkiyat Mecmuası*, S.28, s.73-154.
- Bursalı Mehmed Tâhir b. Rıf'at. (1324). *Aydın Vilâyetine Mensûb Meşâyih, Ulemâ, Şu'arâ, Müverrihîn ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâli*. İzmir: Keleşyan Matbaası.
- Doğan Averbek, G. (2018). "Dillerinden Biri Türkçe Olan Manzum Sözlükler Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 21(21), s.85-114.
- Doğan Averbek, G. (2019). "Anadolu Sahasında Müstakil Bir Tür Olarak Manzum Sözlükler Tuhfeler". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 23(23), s.62-83.
- Doğan, H. (2016). "Budinli Cihâdî ve Teşrih-i Tibâ' İsimli Türkçe – Arapça Manzum Sözlüğü". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2(4), s.16-32.
- Duru, N. F., & Eren, A. (Ed.). (2014). *Nazm-ı Dil-ârâ: Farsça-Türkçe Manzum Lügat - Osman Şâkir Bozokî* (İkinci basım Ocak 2014). Ankara: Altınpost Yayınları.
- Düzenli, M. B. (2015). *Tuhfe-i Se-Zeban: Arapça-Farsça-Türkçe Manzum Lügat - Hayret Mehmed Efendi*. İstanbul: Erguvan Yayınevi.
- Ekici, H.; Güneş, İ. (2023). *Feyzî-i Üsküdârî Arapça-Türkçe Manzum Sözlük*. Ankara: Sonçağ Akademi.
- Gözitok, M. A. (2016). *Çelebizade Ali İlmî ve Nazm-ı Bedî': Farsça-Türkçe Manzum Sözlük*. Erzurum: Mim Yayınları.
- Güler, K. (2016). "Dil Öğretiminde Manzum Sözlüklerin Rolü ve Tuhfe-i Nushî". *The Journal of Academic Social Science Studies*, 8(49), s.157-174.
- Kacar Altın, K. (2022). "Nazmü'l-Cevâhir (Aynî)". İçinde *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/nazmu-l-cevahir-ayni>
- Kaplan, Y. (2024). "16. Yüzyıldan Bilinmeyen Bir Arapça-Türkçe Manzum Sözlük: Elfiyye". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 11/30: s.351-373.
- Kılıç, H. (1989). "Ahterî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: TDV Yayınları, s184-185.
- Kırbyık, M. (2007). *Miftâh-ı Lisân: Manzum Türkçe-Fransızca Sözlük - Yûsuf Hâlis*. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- Kurnaz, C.; Çeltik, H. (2013). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Köksal, M. F. (2012). "Metin Neşrinin Ana Esasları". *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 31: s.179-209.

- Özer, H. (2017). “Ebû Saîd Muhammed Hâdimî'nin (v. 1176/1762) Hayatı ve Eserleri”. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2(3), s.459-491.
- Sinan Nizam, B. (2023). *Türk ü Tâzî: İbn Kalender'in Arapça-Türkçe Manzum Sözlüğü*. Ankara: Nobel Bilimsel Yayınları.
- Şerîfi-zâde Âlî Kulavî. *Resm-i Âlî*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi İbni Mirza Koleksiyonu Arşiv no: 00219-003.
- Şerîfi-zâde Âlî Kulavî. *Resm-i Âlî (Tuhfe-i Âlî)*. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları. Arşiv no: Yz. A 216.
- Tanyıldız, A. (2013). *Tuhfe-yi Lutfî: Türkçe - Farsça Manzum Sözlük - Mes'ûd Lutfî Efendi*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Yakar, H. İ. (2009). “Türkçe-Arapça Manzum Sözlüklerimizden Nazm-ı Ferâ'id”. *Turkish Studies*, 4(4), s.995-1024.
- Yayla, M. (1997). “Hâdimî, Ebû Saîd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 15. İstanbul: TDV Yayınları, s. 24-25.

Ek 1: *Resm-i Âlî*'nin Transkripsiyonlu Metni⁵

[42b]

[Resm-i 'Âlî]

[*mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*]

1. Zebānuñ tercümān-ı sırr-ı vahdet
Dehānuñ ğonce-i şad-berg-i hikmet
2. Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün
Hezec mahzûf budur ey serv-i kâmet

1. Te'ālā'llāh zihî te'lîf-i râ'ik
Luġat fenninde her taşnîfe fâ'ik
2. Nazîrin görmedi çeşm-i zamâne
Ki yektâ geldi zîrâ bu cihâne
3. **Şerîfî-zâde 'Âlî**ye şerefade
Yiter bu dürr-i yektâ bu şadefde
4. Şaçuñ ve'l-leyl yüzün âyet-i nûr
Ruġuñ alnuñ nedür nûrun 'alâ nûr
5. Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün
Hezec mahzûf budur fehm eyle ey hûr

Bismi'llāhi'r-raĥmāni'r-raĥîm

6. Şenâ vü ħamd-i bî-ĥad ol ĥudāya
Ki virdi nuţġ ile insāna pāye
7. Yaradup âdemo 'âlemde a'lâ
Mükerrrem eyledi bā-'ilm-i esmâ
8. Ĥuşuşān raĥmeten li'l-'âlemîni
Sevûp ĥalk itdi eflâk ü zemîni
9. Şalât ile selām-ı bî-nihāye
O sālâr-ı nübüvvet Muştāfāya
10. Daĥı aşĥâb ü âline ki bunlar
Ser-â-pâ virdiler İslāma zîver
11. Pes andan soñra bil oġlum Muĥammed
Şerîf ol ĥâk-i pāy-ı âl-i Aĥmed
12. Bi-ĥamdi'llāh olup ta'lîme aĥrâ
Mukaddem Fürse âġâz itdi ammâ
13. Arabca terceme şıbyāna muţlak
Gerekdür Fârisiden aġdem olmaġ

[43a]

1. Velî lâzım aña bir nazm-ı ra'nâ
K'ola tertîb-i evzân ile zîbâ
2. İde ihsân u ġufrân ile Yezdân
Maġâmın Şâhidînuñ bāġ-ı rıdvân
3. Anuñ çün tuĥfe-i gevher-nîġârı
'Arabca bulmadum bir yâdigârı
4. O dem kıldum niyâzi Lâ-yezâle
Ki şüret-yâb ola bu nev-risâle
5. Aña revnaġ virüp nazmuñ cemâli
Ki ola 'âlemde nâmi **Resm-i 'Âlî**
6. Bu nazmuñ Şâhidî resmince ġuyâ
Ĥudâ itmâmın ihsân itdi ammâ
7. Ricâm oldur ki erbâb-ı feşâĥat
Ĥuşûrın ideler tekmîle himmet
8. Gedâñam ġulevîyem pür-ĥatâyam
Şerîfî-zâde 'Âlî ĥâk-i pāyem
9. Menâbum Ĥâdimî merĥûm efendi
Tarîġum hem tarîġ-i Nakşibendi

10. Ola ġufrānuña yâ Rabb mażhar
Ol ednâ vâlideyn ile berâber

11. Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün
Oġul 'ilm ile me'lûf ol dünü ġün
12. Beni bir Fâtıĥayla kim ki mesrûr
İderse yâ İllāhî eyle maġfür

[43b]

1. Teşne-i la'lûñ zülâl ġaşuña mâ'il hilâl
Vechûne zînet cemâl ġamzeñe 'âdet celâl
2. Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün
Münserih ü keşf-i tayy-i zamm ola budur mişâl

Ĥıţ'a [1]

1. Tañrînuñ adı durur Rabb ü İllâh u Selâm
Midĥat ü ĥamd oldı öġmek ululuġdur fiĥâm
2. Daĥı nebîdür viren ĥaġ tarafından ĥaber
Zümre bölük uyulan kimseye dirler imâm
3. Nehe ü sebîl oldı yol göstericidir delîl
Sîĥ saġar serc eyer at feres gem licâm
4. Şâb yigit şeyĥ pîr iş 'amel beg emîr
Ĥul dişisi câriye erkegidür hem ġulâm
5. Cebhe alın vech yüz ĥadd yañâġ ĥâl beñ
Enf burun 'ayn göz daĥı ġüzellik ġasâm
6. Turra digil ön şaġa üzün ġulaġ der 'arak
Eñse ġafâ şa'r kıl hâme baş ü cem'i hâm
7. Femdür aġız sinn diş hem tudaġ adı şefe
Ĥizb yalan dil lisân gizli ĥafî söz kelâm
8. Seblet ü şârib bıyık liĥye şaġal ten beden
Ĥid boyun ġadd boy şadr göġüs ön emâm
9. El yed sâ'id bilek sūrra göbek rukbe diz
Ka'b topuġdur ayak ricl ġadem toz ġatâm
10. Keyyis ü dâhî digil zeyrege mecnûn deli
'Â'il ü mu'ter gedâ ulu ġişidür hümâm
11. Vire saña Tañrı bilgîyle yücesin yirün
Yessiruke'llāhu bi'l-'ilmi refî'l-maġâm
12. Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün
'İlme çalış ey oġul tâ bulasın iĥtirâm

[44a]

1. Ĥadd ü 'izâruñ ġören ey sîm-ten
Olmadı meyyâl-ı ġül ü yâsemen
2. Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün
Baĥr-i serî matvi'i bil cân-ı men

Ĥıţ'a [2]

1. Şems ġüneş gök felek ü hem semâ
Ay kamer aydınlıġa dirler senâ
2. Hem ġicedür leyle vü ġündüz nehâr
Feer ü şabâĥ ırte vü yatsu 'işâ
3. Ĥâf ü cebel taġa digil arz yir
Yirle göküñ arası cev vü hevâ
4. Mâ' şü vâdi dere göldür ġadır
Yir yüzi hem sâhire şaĥrâ ova
5. Baĥr deñiz mevc talaz nehr çay
Dâliye şü çarġı degermen raĥâ
6. Beyt eve di bâb ġapu ġaşr köşġ
Ĥış evi meştâ daĥı ġışdur şitâ
7. Zehre çiçek verd ġül ü 'andelîb
Bûlbûl ü maşriġ yilidür hem şabâ

⁵ *Resm-i Âlî*'nin transkripsiyonlu metni hazırlanırken sözlüğün Süleymaniye Kütüphanesi İbni Mirza Koleksiyonu 00219-003 numarada kayıtlı nüshası esas alınmıştır. Okunamayan veya okunmasında şüphe duyulan kısımlar ise sözlüğün Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Yz. A 216 numarada kayıtlı nüshasından kontrol edilerek ikmal edilmeye çalışılmıştır. Çeviri yazılı metin oluşturulurken Mehmet Fatih Köksal'ın *Metin Neşrinin Ana Esasları* başlıklı çalışmalarında belirlediği yöntemler esas alınmıştır (Köksal, 2012, 207-209). Her iki nüshada da boş bırakılan kısımlar üç nokta "... ile gösterilmiş ve tereddütlü okunan kelime ve mısralar soru işareti (?) konularak belirtilmiştir. Anlam, vezin ve kafiye bütünlüğü gibi nedenlerle tarafımızca eklenen kelime, ek ve harfler ise köşeli parantez [] ile yazılmıştır. Ayrıca bazı mısralardaki vezin kusurları ile derkenarlarda yer alan bazı kayıtlara sonnotlarla işaret edilmiştir.

8. Nevra ağaç çiçeği yaprak varak
Ravza çemenlik çiye dirler nedā
9. Ceyb yaça zeyl etek kümm yeñ
Gömleğe sirbāl di kaftan kabā
10. Oldı oğul ibn veled bint kız
Hem anadur vālide vālid baba
11. Pāyesi bilicinüñ oldı yüce
Mertebetü'l- 'ālîmi kânēt 'alā
12. Müfte' ilün müfte' ilün fā' ilün
Yā hasenü'l-vech leke'l-merhabā
13. Müfte' ilün müfte' ilün fā' ilün
Bahr-i serî maṭvî' i bil cān-ı mā

[44b]

1. Çemende ruḥlarıña reşk iderse gül-i gülzār
'Aceb mi şimdi hevā-dār-ı 'aşkuñ olsa hezār
2. Mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilāt
Bu bahr-i mücteg ü maḥbūni bil gel itme firār

Kıt'a [3]

1. Celî di rüşene alın cebñ ü hācib kaç
Şakîk ü aḥ di karındaşa hem neciyy sırdāş
2. Ḥadîka bāğçe aḳ gül vetîre şevke diken
Çemen ḥadîledür ağaç şecer ḥacer daḥı taş
3. Erîke tahta digil levh tahta resp nişān
Di dülger adına neccār u naqş iden nakḳāş
4. Kisā kilim ü ḥān sofra cüll çöl ev dār
Di şarḥ köşke şa' aş toz döşek bisāt firāş
5. Giceler oldı leyālî çerāğa di meşābih
Ferāşedür daḥı pervāne yarasa ḥuffāş
6. Şemül u rāḥ müdāme süci kadeḥdür cām
Şu ericiye di sākî levender evbāş
7. Rabî'e gözci bölük fırkadur 'adü düşmen
Ḥişār kal' a çeriler cüyüş u ḥarb şavaş
8. Zehāb gitmek ü dönmek iyāb u yol minḥāc
Şular miyāḥ u inā kab şusuzlar oldı 'atāş
9. Ḥazîne kenz gümüş fidḳadur zehab altun
Bidā' adur daḥı sermāye dirlik adı ma' āş
10. Semen bahā vü şatup almak oldı bey' u şirā
Di ribḥ işşıya dün bezzedür metā' vü kumās
11. Yeşîru munteḥabü' n-nāsi men yeküne ḥalîm
Olur güzîdesi ḥalkuñ şu kimse k'ola yavaş
12. Mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilāt
Meded oğul hüner ögren hevāya bağlama baş

[45a]

1. Şu kim cevri- i dildāra oldı ḥumül
Olur cā-be-cā feyz-yāb-ı vuşül
2. Fe' ülün fe' ülün fe' ülün fe' ül
Tekārüb çü kaşr oldı buldı uşül

Kıt'a [4]

1. Güzellik cemāl oldı ögmek eşāl
Ulu kişi emced ululuḳ celāl
2. Neseb şoy ḥaşîm el ü yād ecnebî
Sevişmek ḥibāb çekişmek cidāl
3. Ecel vaḳte dirler emeldür ümîd
Ṭaleb istemek virgi cüd u nevāl
4. Ḥazān vaḳtidür mihricān şayf yaz
Ḥurür issi yel kış yelidür şemāl
5. Ṭolı ay daḥı bedr ü şāriḳ güneş
Şüreyyādur ülker yeñi ay hilāl
6. Çınār adı dülbe söğüddür ḥılāf
Velî gölge zıll oldı cem' i zılāl
7. Çiçek tal' ü kāmış kaşab ot nebāt
Şeker kand aru nahledür şehd bal
8. Di üsküb aḳarşuya ḥōş yel nesîm
Kuyu bi' r u ḥōş şu nemür ü zülāl
9. Ferāḥ şāzḥık bil taraḥ ḡuşşadur
Gönül bāl ü hem ṭavr u bāl oldı ḥāl

10. Di kābūs ağız başmağa ḥilm düş
Karaltuya hem fikre derler ḥayāl
11. Kelāmî ke-dürri cemilün fe-ḥuz
Sözüm incü gibi güzeldür sen al
12. Fe' ülün fe' ülün fe' ülün fe' ül
İrer her kemāle begüm bir zevāl

[45b]

1. Cānā müjeñ çü sehm-i każādur kaşuñ kemān
Olmaz mı ḡamzeñ oḳları[na] sîneler nişān
2. Mef' ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilāt
Bahr-i muzāri' aḥreb ü mekfüfdur 'ayān

Kıt'a [5]

1. Revnak digil güzellige yüz örtüsü niḳāb
Gömlek kāmış milḥafe çarşaf döşek vişāb
2. Yaşmak lişām ü vecne yañak ḥilyedür bezek
Beñ eşleb ü zevābe zülûf perdedür ḥicāb
3. Ṭāriḳ ne erte yıldızı tañ şubḥ u yol ṭariḳ
Seyyāre kārbanā di ḳorḳulı yir mehāb
4. Ün heft ü gök kenāri ufuk ra' d yıldırım
Çardaḳ revāk u burc eve di kubbeler kıbāb
5. Gündüzle gicedür melevān lîk nîrān
Aydur güneşle yıldıza di necm ü hem şihāb
6. Mîzān terāzü cevz digil ḳoza toz ḡubār
Ḳuyruḳlı adı 'aḳreb ü toprak durur türāb
7. Oḳlaḳ ḳuzıyla cedî vü ḥaml sevrdür şıḡır
Buḡday başına sünbüle dirler şaḡış ḥisāb
8. Oḳ sehm ḳavs yay ü kılıç seyf şayd av
Arslan esed di ḳorḳuya heybet ziyān tebāb
9. Irmaḳ kenāri şat seretān engeç eşer iz
Baṭ ḳaz u ḳabce keklige di ḳarḡadur ḡurāb
10. İnmek nüzül u delv ḳoḡadur ḡıyābe dib
Ḥōş şu fūrāt ü ḥüt balıḳ şāzḥık hebāb
11. Ey yola gidici 'amel eyle kitab ile
Yā sālîku' ṭ-ṭariḳ fe-a' mel me' a' l-ḳitāb
12. Mef' ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilāt
'İlm ögrenen kişi olur 'ālemde kām-yāb

[46a]

1. Reng aldı ḥaddünden şehā gülşende güller ḡalibā
Öğrendi bülbüller edā şîrîn lebünden cā-be-cā
2. Müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün
Bahr-i recezdür sālîm eczāsı müşemmen dil-ḡuşā

Kıt'a [6]

1. Baḥşış 'atā ḥācet vaṭar yemm deñiz ḳorḳu ḥaṭar
Leccdür keder [hem] ṭaḳalar emvāc incüler dürer
2. Münye dilek lāyık ḥariyy sebseb yaban caḥfel çeri
Ḳuşlar tıyur cîn perî hem ādem oḳları beşer
3. Beyni dimāḡ re' s baş ḥātem yüzükdür faşş ḳaş
Yābis ḳurdur ruṭab yaş 'arîd bulut yağmur maṭar
4. Menkib çigin zahr arḳa yan cenb yürek daḥı cenān
Dem ḳana dirler rûḥ cān ten cism ü şüretler şuver
5. Neyyir güneşdür şetve kış efvāḥ ağızlar şırs diş
Bākūra teründe yemiş hem mîve adıdır şemer
6. Şirret yozluḳ zenb suç eshel geñezdür şa' b güç
Dā' in ḳoyun kerrāz ḳoç hem ḡalib olmaḳdur zafer
7. Tarlıḳ ḥarac zaḥmet naşîb kânün ocaḳ odun ḥaṭab
Köz cemredür yalîñ leheb nār od ḳıḡılcımlar şerar
8. Yıl 'ām ṭurmaḳdur beḳā ay şehr uymaḳ iḳtidā
Yel rîḥ yer altı şerā yol meş' ab ḳaçmaḳ meferr
9. Şaḡdur yemîn ü şol şimāl geçmiş ne māzî şimdi ḥāl
Hem zübde ḳaymaḳ eryü bal süddür ḥaleb sükker şeker
10. Meyyit ölidür ḥayy diri ḡāyet nedür iş āhiri
Firdevs uçmaḡuñ biri ṭamu da bir yirdür şaḳar
11. Efhem bilā' ilmi bi-ḳavli em yüfidü' l-menḳābe
Sen añla bilgisiz söz ile aşşı eyler mi hüner
12. Müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün
Erbāb-ı 'ilmün şoḥbeti insāna cālar baḥşış ider

2. Şerîf ulu şoylı âri nazîf şakîl ağır oldu yeyni hafîf
Pirince eruz di kirde rağîf ekâl gıdâ nedür yiyecek
3. Taraf uca di şeref yücelik di tür'a kapuya şülme gedik
Sarây içi sâha mehd beşik di dâyeze za'r ü tıfl bebek
4. Berak kuzi dört ayaklı ne'am rekiyye kuyu şovuk şu şiyem
Kırağı celîd ü celcele hem bulut üni[dür] ferîşte melek
5. Bered tolıdur dabâbe duman demak dibidür beriyye yaban
Deñiz dağı tımm furda liman sefine gemi balık ne semek
6. Digil pula fuls ü cem'i fulüs çanağ dağı ke's cem'i ki'as
Tavuk ne decâce dik horüs di kekligün erkegine sülek
7. Di öpmeye küble yana kibel di şormağa mezz kıssa meşel
Di tatmağa zevk u bala 'asel 'asâl kovana di'ama direk
8. Di nâza delâl u aza kalîl bağı katır oldu fişki zibîl
Vişâb u vuşak hımâr u faşîl döşekle uşak eşekle köşek
9. Hemec üvez oldu dirü şuvad çekirge cerâde cem'i cerâd
Di issiye har u uyçu ruğad be'ûda vü luğbe sivri siñek
10. Rehağ di günâha toz katre mesâ gice göz yaşı 'abra
'İzâr tuluñ beñiz beşera tamağ hanek ü zekandur eñek
11. Yekünü naşâyîhu'l-'ülemâ'i bi'l-'ümerâ'i lâzimetün
Olısar ögüderi bilicilerün buyurıcılara gerek
12. Müfâ' aletün müfâ' aletün müfâ' aletün müfâ' aletün
Harâmı yimek yalanı dimek fesâda medâr olur giderek
[49a]
1. Aldanma fetâ câhına ki bâ'is-i lecdür
Her bir ferahu mürîş-i ekdâr u haracdur
2. Mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ülün
Bu ahreb-i mekfûf-ı mahzûf-ı hezecedür
Kıt'a [12]
1. Arslana digil leys ü gâzanfer dağı hayder
Hem mişe durur eyke kadın tuzluğı enber³
2. Yumşak taşta di başra büyük şehir medîne
Şâhiğ yüce tağ küfe kızıl kum dere ca'fer⁴
3. Hürmâ ağacı nağl u yuva 'uşş toğan bâz
Hem bûme ügü çam ağacı erze vü 'ar'ar
4. Kök şicne budak şu'be tomurcuğ dağı kimmdür
Şinvân çatal kırmızı gül havcen⁵ u hevber
5. Ağ ebyaz [u] esved qaradur gülgülü verdî
Aşfer şaru ablağ aladur kırmızı ahmer
6. Gök ezrağ u bir dürlü bühüm hem oldu çivid nîl
Ehred di yalın yüzlüye ağ yüzlüye ezher
7. Eşhel di koyun gözlüye hem 'amiyye gözsüz
Kaşşâr digil gâzura hem tokmağı beyzer
8. Mizmâr düdük velvele ün def pulı celcel
Zirânçe(?) kerîş 'üd çopuzdur dağı mizher
9. Oğ tirkelidür ca'be süñü rumh u veğâ ceng
Cevşen ne demür gömlek ışık beyza vü miğfer⁶
10. Durdür di girdâba limân oldu mukelle'
Teyyâr deñiz mevci gemi lengeri encer
11. Hem kañluya cerr di şaman tıbn ü du'â yük
Mizrâ yaba yol mezheb harman yeri beyder
12. Yeglik oğumağ iledür öğren dağı yeglen
el-'İzzetü bi'd-dersi te' allem ve tefahhar
13. Mef' ülü mefâ' ilü mefâ' ilü fe' ülün
Kâmil er olur kim bu kitâbı kıla ezber
[49b]
1. Güyâ şeb-i zülfünde vechün meh-i rüşendür
Encüm gibi etrâfî beñlerle müzeyyendür
2. Mef' ülü mefâ' ilün mef' ülü mefâ' ilün
Bahr-i hezec-i ahreb budur ki müsemmendür
Kıt'a [13]
1. A'lâ yücerak ulâ yigrek yücelik rif'at
'Arif bilici bilmek 'irfân sebeb hikmet
2. Sâhir uyanık serhüş sekrân ü ayık şâhî
Sîret yürüyüş sağlık şîhhat ululuk şevket
3. Karğaf sücidür içmek şürb oldu kadeh nâcüd
Küp denn ü denâ'et alçaklık delilik cinnet
4. Rağbet dilemek iylik 'urf oldu temiz tayyib
Yol sârib ü ayrılmış mümtâz u bölük ümmet
5. Söz nutğ u muhayyâ yüz cân mühce vü ten cüsman
Dil lehce güzellik behce[t] yaradılığ hilkat
6. Dirnek yeri mahfeldür mum şem' u yalın mâric
Hem nür u zryâ aydınlık karañuluk dücnet
7. Tâhüne degirmen dönmek devr u oluğ mizrâb
Un tahn u rehâvet yumşaklık katılık şiddet
8. Hışb oldu ucuzluk buğday kamh u 'ales çavdar
Yıl havl u hafef tarlık geñlik refâhiyyet
9. Helhâl gözer ü kalbur gırbâl u elek minsef
Kağ zarf u kafiz ölçek çok cemm ü ela nu' met
10. Güç zulm u imâre beglik şinşinedür 'âdet
Hüy hulk meberret iylik hem eyü iş haşlet
11. Men kâne bilâ-gamr kad câ'e lehü el-iğbâl
Kim ki oldu günsiz gerçek geldi aña devlet
12. Mef' ülü mefâ' ilün mef' ülü mefâ' ilün
'Ariflere müşkildür nâdân ile ünsiyyet
[50a]
1. Müştâk-ı la'lün yâküt-ı ahmer
Cânâ dişün ter incüye beñzer
2. Müstef' ilâtün müstef' ilâtün
Oldı murağhal bahr-i recez ter
Kıt'a [14]
1. Hâcet erebdür kapu derebdür
Açlık seğabdur yelmek habebdür
2. Hem şad ferhândur ay zibirkan⁷
Yalıncağ 'uryândur ton selebdür
3. Düşmek hevâdur dermân devâdur
Batman menâdur ağ bal hazebdür(?)
4. Ernek enâdur dermek cenâdur
Nâkes denîdür çok mal neşebdür
5. Hem kirpi şevhebdür dilkü sa'leb
Süd kabı mihlebe şagmağ halebdür
6. Arslana kaşal di kurda neşsel⁸
Tul kişi ermel ergen 'azebdür
7. Celmed büyük taş hem merdümek mâş
Hisrim koruk yaş hürmâ rutabdur
8. İlka bırakmak bil kadh çakmak
İkâd yakmak tutrak haşabdür⁹
9. Ateş harağdur çorqu ferağdur
Sañsar delağdur kuyruk zenebdür
10. İkân inanmak hem zann şanmak
Haçlet utanmak kaçmak herebdür
11. Yâ ibnî te' allem fe'l-'ilmü esven?
Ey oğul öğren sen bilgi zebdür(?)
12. Müstef' ilâtün müstef' ilâtün
Miñtâhî 'ilmün sa'y ü talebdür
13. Müştâk-ı la'lün yâküt-ı ahmer
Cânâ dişün ter incüye beñzer
[50b]
1. Diler iseñ ercümendî şakın itme hod-pesendî
Şulehâ sözine dâ'im 'amel eyle diñle pendi
2. Şanemâ gönül begendi bu cemâl-i dil-pesendi
Yine zînet-i hayâlünle sarây-ı dil bezendi
3. Mütefa' ilün fe' ülün mütefa' ilün fe' ülün
Didi kâmil-i muğattaf bu ki 'aşıkân efendi
Kıt'a [15]
1. Kedi hirre lîk fâre di sıçana şukka pâre
Acı murr u od harâre di kıfılcıma şerâre
2. Töre dâ'ib ü ilçî vâfid yazı sıfır kıtt kâğid
Yeñidür cedid ü ceyyid eyü perdedür sitâre
3. Di şusağa satıl pâye dağı rütbe râha aya
Didi maşlağa sağaya hem idâvedür matara
4. Dağı yol tart u 'uylyâ yüce yer aralık eşnâ
Di kızıl süciye şahbâ di sıkındıya 'uşâre

5. Di helâle hall ü halhal ulu kimse hōş şu selsel
Atadur cezîre nevfel deniz oldu berr kara
6. Deri mesk ü miskî aħles dahı kurd u kirbi ‘as‘as
Torı at kümeýt ü mid‘as di sünüye cerh yara
7. H‘acedür ‘amîd ü ‘aşık sevice kesel ağırılık
Yücelik sümüvv ü fâ‘ik yücedür yaşam di ‘āra
8. Ayu dübb ü kara esham dişı ayu kāratur hem
Dahı kargā zāğ u toz ğam ova deşt ü taş hıcāra
9. Dişiler nisā‘ vü ma‘şer di cemā‘ate racül er
Di örümcege hāzernaħ dahı kehfdür mağara
10. Aralık ne fūrce yarmaħ dahı şakħ u mi‘de kūrşak
Eyü ton riyāş ü meyzer di futaya reyta çara
11. Vecebet irādetü‘l-‘ilmi bi-dikħati tefahħaş
Gerek oldu istemek bilmegi aramaħla ara
12. Mütefā‘ilün fe‘ülün mütefā‘ilün fe‘ülün
Ne ki bunda setr idersin olur anda aşikāre
13. Şulehā sözine dā‘im ‘amel eyle diñle pendi
Yine zînet-i hāyālünle sarāy-ı dil bezendi

[51a]

1. Sünbül gibi serümde sevdā-yı zülf-i hōş-bū
Fülfül gibi dilümde efkār-ı hāl-i hindū
2. Mef‘ülü fā‘ilātün mef‘ülü fā‘ilātün
Olsa muzāri‘ aħreb vezni olur anuñ bu

Kıt‘a [16]

1. Eşheb boz at yegin ğālib hem bahādur eyes
‘Arīşe mişe qablan nemr oldu arslan ‘anbes
2. Bilmek zeken taben zeyreklik eren sevinmek
Artuħ fikirli aħdes zeyrek kimse ekyes
3. Silk iblik oldu derzi naşşāħ ü ibre igne
Tonlar şiyāb u şındı mikrāz ü eski aħlas
4. Hem nüre alçı talem zırnıħ ü mağre aşu
Yer ‘akr tın balçık boz nesne dahı ağbes
5. Bulaħ hümā di ‘ankā sımurğa serçe ‘uşfūr
Kuzğun ğudāf u raħme kırtal u nesr kerkes
6. Ekkār ekinci ekmek ers oldu nebt bitmek
Bögrülce lübiyā buğday füm u gizlemek des
7. Minfaħ körük di örse sendān ü ‘acsed altun
Menfes şuluk yeridür ağır bahālî münfes
8. Şakħāra zor ne haykırmaħ na‘ra zemr çalmaħ
Sıklık şaffır ü dil mizved dilsiz oldu aħres
9. A‘ser şolaħdur atraş şağır eşel kılaħdur
Bil şulb bügri aħdeb hem egri belli akves
10. Ün şavt berķ yıldırımdur kısrıħa i‘şār
Yağmura vedķ u vābil dirler töluya ‘adres
11. Ey kimse kalma sen bilmezlikde gel ‘aħıllan
Yā men felā-temekken fi‘l-cehli ci‘ tekeyyes
12. Mef‘ülü fā‘ilātün mef‘ülü fā‘ilātün
Kıl māsivā-yı hāħdan di hānesin muħaddes
13. Sünbül gibi serümde sevdā-yı zülf-i hōş-bū
Fülfül gibi dilümde efkār-ı hāl-i hindū

[51b]

1. Yüri merdāne eyle kesb-i fünün
Ola zinhār ‘acüz dehre zebün
2. Fā‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilāt
Bu hāffı oldu kısrı ile mecnün

Kıt‘a [17]

1. Ems dün ü ay u gün durur kāmērān
Nesl ivmek di dönmege cevelān
2. Fetn yakmaħ esirgemek şefkat
Zend çakmaħ di yitmege fiħdān
3. Kıdr çölmek eşişte lākşedür
Tābe miqlāt u kaynamaħ ğaleyān
4. Ceyl(?) yengeç cirriyy yılan balığı
Di şibāk ağlara bunıyye sazan
5. Nemle kırcıncadur böcek düde
Hem çıyana şebes di hayye yılan

6. Lehv sāz ırlamaħ ğnā vü renem
Kākımaħ ğayz herze söz hezeyān
7. Cüdde yol köpri cısr ü kıntaradur
Ğil aħarşu di aħmağa seyelān
8. Ğudde bez kırħa yara kalb yürek
Hem ğönül dönmege digil ğaşeyān
9. Hātf ölüm dā‘ derd hāste seķim
Ğöz yaşı dem‘a şaruluk yereķān
10. Sāk u hurr kımrı erkegidür hem
Di yabānı ğügercine vereşān
11. Miğrefe kepeçdür meraķ şürbā
Tabħ pişmek tütün ‘ukāb u duħān
12. Oldı bilmekle yegligi kışinün
Şāra bi‘l-‘ilmi ğurretü‘l-insān
13. Fā‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilāt
Bahre-yāb olmaz ehl-i fışka uyan

[52a]

1. Vechüñe düş oldu meger çeşm-i hezārı gül-i ter
Ruħlaruñ evşāfın ider şevķ ile şeb tā [be-şehar]¹⁰
2. Müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün
Bu recez-i maṭvı[yi] bil tā olasin ehl-i hüner
3. Seyr-i ğülistān ideli nāz ile sen ey gül-i ter¹¹
Ruħlaruñ evşāfın ider murĝ-ı çemen şām-ı şehar
4. Müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün
Bu recez-i maṭvı[yi] bil tā olasin ehl-i hüner

Kıt‘a [18]

1. Şā‘ıka di yıldırma şa‘şā‘adur yaldırmaħ
Kırkuya hıfret di mesel seyl yolıdur nezr adaħ
2. Kıyn demürce vü ‘alāt örs ü çekik mıtraħa
Fahm kömür refş kürek kır köruk kūra ocaħ
3. Zubre vü mür pāresi toz mevr ü hadid oldu demür
Tābeye tacin di kıazan mircel ü miñşab saçayaħ
4. Yufka ruķāk oldu kıaşık mil‘āka deysak sinüdü
Şülle bölük dayf kıonuk serf yemek şahfe çanaħ
5. Tatlu şu ‘azb oldu kıarı taze vü kııssā‘e kııyar
Hābħab digil kıarpaza düglek hādece kıar‘a kıabaħ
6. Şıfır çukur tedruce süğlün ügeyik fāħitedür
Serçe üni şakşaka reşrāş kıavaħ fer‘ budak
7. Kıubere kıurĝay kıuş[ı] fak fāħħ u duzaħdur şereke
Silsile zencire digil kıayd buķağı vü tuşak
8. Ustura miħlaħ yülümek mevs ü misendür bilegi
Nāşıye alın şacı fāħim kıara şaç hüdb saçak
9. Cümme kıulaħ şacı yumaħ ğasl ü hāmım ıssı şudur
Şudĝ züluf ca‘d kııvrıcık şaça di müşt kıaraħ
10. Şüfr di kırpik yerine ğöz bebegidür hādeka
Hüdb di hem kırpiĝe ğöz nürı başar cefn kıapaħ
11. Mes‘eletü‘t-‘ālibi bi‘d-dersi fe-kānet seneden
Şorması isteyiciniñ okumağa oldu kıayak
12. Müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün müfte‘ilün
Şol ğünü fıkr it ki gele bir ayak üzre biñ ayak

[52b]

1. Kesb-i kemāl eyle her hünerden ol āĝāh
Bul şeref-i ma‘rifetle meretebe-i cāh
2. Müfte‘ilün fā‘ilātün müfte‘ilün fā‘
Maṭvı-i meczü‘-ı münserih budur ey şāh

Kıt‘a [19]

1. Cizye hārac oldu hāṭṭ yazı divit nün
Şaĝış ‘aded şıfır boşdur tölü meşhün
2. Vāhid ü işnān selāşe erba‘a hāmse
Bir iki üç dört beş ü rış ğüzel ton
3. Altı nedür sitte altun adı dīnār
Şaṭr yarım hārs küp gizli ne meknün¹²
4. Seb‘a yedi hem şemāniyedür bil sekiz¹³
Tis‘a toķuz lu‘b oyundur ‘aşara on
5. Mā‘ıyedür elf biñ ü şayıcı muħşā
İncüye lü‘lü‘ di ev kıumāşına mā‘ün

6. Vitr tek ü şef çift 'idl nedür denk
Kurşuna ânuk di lîk şeşz uvağ altun
7. Şâkile hüy şekl nâz dağı hesab şoy
Kınn kul oğlan velîd âşla di kânün
8. Kırfede nedür darcin u âs ne mersin
Güşn budak hîs ü bân mîşe vü sorğun
9. Mebtâha böstân ü hırc hekbe hâbel yük
Kavuna batîrîha ayd ü karpuza câfün
- 10.Şî'a bölük çok cezîl ü elsinde diller
Peltege ülken yalancıya di melsün
- 11.Kim ki vire alçağa göñül odur alçağ
Men vehebe'l-bâle bi'd-denî hüve'd-dün
- 12.Müfte'ilün fâ'ilâtün müfte'ilün fâ'

[53a]

1. Elâ ey şeh-i hûbân dil ü cânı idin cây
Sa'âdetle bu cânı şerîf eyle ser-â-pây
2. Mefâ'ilün fe'ülün mefâ'ilün fe'ülün
Çü mekfûf ola mahzûf hezec bahr-i dil-âsây

Kıt'a [20]

1. Sebeb yol ova şafşaf digil ortaya menşaf
Kele' ot kurımağ ceff açık nesnedür ekşef
2. Di bildirciya selvâ perâkendeye şettâ
Arınmış ne munağkâ di kim nesneye seşef
3. Güzellik ne melâhat oluşmak ne sirâyet
Di zeyreklige fîtnat yavuz hüylyuya şefşef
4. Digil yumşağa leyyin velî yağ kabı mudhun
Semirdici müsemmen arık kimsedür a'cef
5. Di çeşniye nümüzec kara gözlüye ed'ac
Açık kaşludur eblec beli ince müheşef
6. Digil giñ yola rahrâh ulu kimseye cağcâh
Di almaya tuffâh di böstânlığa mihfef
7. Di kuş burnına minkâr terâzü dağı mi'yâr
Di irmaqlara enhâr ne balık pulı harşef
8. Balıkçıl kerevândur hem uçmak şayerândur
Egilmek meyelândur katı yel harcef¹⁴
9. Dilenciye di sâ'il süci ölçisi nâtil¹⁵
Gadağ çok tolu hâfil içi boş nedür ecvef
- 10.Digil tâzeye emled teni nâzüge ağyed
Hayâ' ud daya eredd di sünnetsize aklif
- 11.Saňa bilgü güzeldür oğu dağı ululan
Leke'l-ilmî cemilün tûderris ü teşerref
- 12.Mefâ'ilün fe'ülün mefâ'ilün fe'ülün
Geçüp meyl hevesinden ol'ilmle müşerref

[53b]

1. Hîç ere hor bakmağıl belki ola o pür-hüner
Ma'den egerçi tûredür çün kazasın çıkar güher
2. Müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün
Hâbn ile(?) tayy ile recez kalbünü pür-şafâ ider

Kıt'a [21]

1. Destere erre miğ veted keskin ehad ü bir ehad
Kazma mehizzedür meded yardıma di tayak sened
2. Turfe¹⁶ yeñice ma'rifet bilmek ü yaya menzilet
Orta vasat mübâdere ivmek ü iş soñı emed
3. Had'a aldamağ helel korku vü şâzlık ze'al
Sırça zücâce ün zecel¹⁷ aza eçal di çok lübed
4. Aşma 'arîşdür naşib hişşe kurı üzüm zebîb
Tuhfedür armağan habîb dōsta di selledür seped
5. 'Irğ tamar 'aşab siñir dağı kavîk meşânedür
Keşh böğür kebid bağır batn karın yürek haled
6. Ferc yarağ nañil arık 'âne vü hem rekeb kaşık
Sâkiye¹⁸ çaycağız balık nün selindidür zebed
7. Eşer iz oldı söz haber pâyê ketir bölük kafır
Hem devenün yünî veber lifden örilen ip mesed
8. 'İhn yün oldı ip sebeb haşbe çiçek uyuz cereb
Hulbe¹⁹ di boya dâne hab boya vü za'ferân cesed

9. Dağı mecerredür şaman uğrısı hem bulut 'anân
Kevkebe yıldıza evân vakte di gözlemek raşad
- 10.Micmede buzluğa cemâd cânsıza di direk 'imâd
Hem yürek ağrısı kudâd oldı göz ağrısı remed
- 11.Olma gönülicî sen gülmez iden gönülmek²⁰
Lâ-tekun el-hasûde lâ-yedhaku câ'ale'l-hased
- 12.Müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün
Kim ide 'ilm ile 'amel ol bula devlet-i ebed

[54a]

1. Göziñün 'işvesine her kim iderse nazarı
Şanemâ kobdı şanur fitne-i devr-i kamerî
2. Fe'ilât[ün] fe'ilât[ün] fe'ilât[ün] fe'ilât[ün]
Bu durur bahr-i remel kim ola mecnün eşeri

Kıt'a [22]

1. Havceme kırmızı gül hōş koğukardur nefehât
Dağı bülbüller 'anâdil hem ağaçlar şecerât
2. Yol nesak tañla kalık galgaledür çağrışmak
İrte ebkar u duhâ kuşluğa di gice beyât
3. Hayr iyilik oğumağ ders di mektûba berât
Yavuz iş seyyi'edür hem eyü işler hasenât
4. Yoğrılış tab' ü tabak örti vü muşbık dâ'im
Tabaka pâyê nişân oldı şıfat cem'i şıfat
5. Ferr kaçmak yüce yir râbiyedür hatve adım
İz de'as şıçramağa tafre di cem'i taferât
6. Ra'y gütmek dişi tay mühre vü kırsak remeke
Di çemenliklere ravzât u böcekler haşerât
7. Hûha şeftâlû dinâ ev öñi rummân enâr
Nulk alıç ayva sefercel çürümüş nesne rufât
8. Hem şu çağıldısıdur tabtabe akmak 'ayenân
Şu sızup çıkmağa di reşha vü cem'i reşehât
9. Yolcular sâbile göç kâfile şenlik dağı 'avf
Nağme âvâz ceres çaña di sözler kelimât
- 10.İki bîndür dağı elfeyn iki yüz hem mi'eteyn
Didiler biñler ile yüzlere âlaf ü mi'ât
- 11.Ey yigit vire saña ha yücesin pâyelerin
Yâ fetâ yessiruke'llâhü refi'a'd-derecât
- 12.Fe'ilât[ün] fe'ilât[ün] fe'ilât[ün] fe'ilât[ün]
Oğu turma harekât ile olur çün berekât
- 13.Hemm gam yokluk 'adem varlığa di zât ü vücüd
Dirlige 'ays [u] hayât ölmege di mevt ü memât

[54b]

1. Din bende durur saña vü çâker hem cân
Şîrîn lebüne dağı revânüm hayrân
2. Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'
Bu vezn-i rubâ'idür ki olmaz pinhân

Kıt'a [23]

1. Garz igne oyulgamağ batırmağ iğrâz
Hem gurze lekende ibrişimci garrâz
2. Yiv derz hıyât igne derzi hayyât
Hayt iplige di kumâş şatandur bezzâz
3. Hurmâ sücisi nebîz içmek ihşâ'
Az nesneye nebze di lağablâr enbâz
4. Güç cevri cerîme suç yalancı kezzâb
Şek mirye vü mekr hîle kovcı gammâz
5. Kul rikik ü verik gümüş saçılmış menkûd
Çok vâfir ü pul nümüyy ayırmağ ifrâz
6. Hâkim di buyurıcıya hüccet bürhân
Hem şefre büyük bıcağ çıkarmağ ibrâz
7. Buğdây adı galle hem dibekdür mihrâs
Dög dağk u dögeç midak havândur minhâz
8. Zemmâr düdük çalan borıdur şebbür
Sâz çalıcı 'âzif oldı mi'zefdür sâz
9. Tavşancıl adı 'uğâb u irneb tavşan
Feyfâ yazı kelb it toğanlardur ebvâz
- 10.Müz'ic gice uğrısı aşılmış maşlûb
İpler meres ü medd çekmek ivmek ichâz

11. Kim [ki] uğradı korkuya olısar ürkek
Men merra bi-hayfeti yekûnu'l-ebbâz
12. Mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'
Üstâzına gayz iden şeref-yâb olmaz

[55a]

1. Bu bahri tavîli gel işit ey boyı uzun
Ki nice latîf hûb olur müntehî mevzûn
2. Fe'ûlün mefâ'ilün fe'ûlün mefâ'ilün
Hemîşe sa'âdet yâricuñ devletûñ efvzûn

Kıt'a [24]

1. Ekin harş u nevrec dögendür haşeb ağaç
Sedâdur arış minsec tarak luhmedür argaç
2. Haber vehağ yumağ felhem mekikdür uzun sercem²¹
Yerâ'a kâmiş havcen kızıl gül delen 'arfec
3. Taru zurradur semrâ' di buğdaya ten havbâ'
'Ades mercimek dubbâ' kabağ merdümeğdür sec
4. Garebdur kavağ sunuca tîn sarmaşık liblâb
Delik şukbedür mizâb oluk yaş ağaç halenc
5. İpek kurdudur feylak 'abel inlüce yaprak
Raķîk incedür yumşak budak hem dövek 'uslec²²
6. İniş yer şabeb zam'an şusuzdur meħîd ayran
Şoya şüc sabî oğlan güzel gözlüdür ebrec
7. Güler yüzlüye beşşâş di kuyruklu yıldız râss
Dağı merv berrâk taş u pîrûze firûzec
8. Di udhiye kurbân uvağ incü mercâna
Tüfeng oldı sebtâne mezec harb atmak zecce²³
9. Düşünmek te'emmüldür ulaşmak tevessüldür
Egilmek temâyüldür di egriye hem a'vec
10. Kivâm ortadur merşüş saçılmış şağır utrüş
Hatel aldamağ serhös semildür süci feyhec
11. O kim kaldı azgunlukda bulmaz çıkacak yer
Ve men dâme fi-gayyi fe'l-yücedu'l-mahrec
12. Fe'ûlün mefâ'ilün fe'ûlün mefâ'ilün
Çalış 'ilm [ü] 'irfâna oğul gel hevâdan geç

[55b]

1. Nigârî semenber şeker-leb berî-rû
Beñî 'anber-i ter şacı gâliye-bû
2. Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün
Tekârüb k'ola sâlim uş ey meleğ-hû

Kıt'a [25]

1. Güzellik bahâdur beğenmek rızâdur
Uvağ taş haşâdur açık yer 'arâdur
2. Temizlik nezâfet nişândur emâret
Yigitlik şecâ'at mübâriz bahâdur
3. Belîd oldı ahmağ di şâhîne şevzak
Sükût epsem olmağ çağırmağ nidâdur
4. Büyük tağa hâlik di üstâda hâzik
Gurâbe ıraklık hışımlık velâdur
5. Di bekçiye nâzır eyü nesne fâhir
Velî pâke tâhir digil aza nâdir
6. Yakınlık tekârüb gözetmek terağğub
Yeginlik teğallüb üremek nemâdur
7. Gidermek izâle uzatmak itâle
Akıtmağ isâle yetişmek liğâdur
8. Yazılmış muharrer degirmi müdevver
Zekâ 'ağla dirler güneş hem zuğâdur
9. Di dülküye semsem nişanlı müsevven
Hať'e yazuk [günâh] hem yañılmağ haťâdur
10. Ölümle menâyâ bucağlar zevâyâ
Kuyular rekâyâ vü urgan rişâdur
11. Kelâmî leke'l-'aynu fe'l-ağzu ahrâ
Sözüm saña altundur almağ revâdur
12. Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün
Gel aldanma dünyâyâ pek bî-vefâdur

[56a]

1. Yâr-ı gül-'izârüm eger göz ucıyla kıla nazar
Hurrem ola cân u gönül medħin ide şâm [u] şehër
2. Fâ'ilât[ün] müfte'ilün fâ'ilât[ün] müfte'ilün
Tâyı iderse muktedâbı dinür aña ehl-i hüner

Kıt'a [26]

1. Şâzlık neşât u sedem guşşadur bölükler ümem
Uğrı lişş u ağrı elem işm suç di anda kâsem
2. Sevť kâncı ĩm yılan ins ü cindür şekalân
Söz mağâl u ifk yalan toğrı sözler oldı hikem
3. Ağlamağ bükâ vü ra'aş ditremek şusuzluk 'ataş
Ağ keş[k] gâzâle güneş hem ziyâde ıssı ecem
4. Ekşilik humûda vü şek şühbedür ğidâ vü yemek
Sâm ölüm ü şiyer döşek ıssı yel semüm ağı semm²⁴
5. Çok keşir u güçlü kadîr 'aşş az güzîde eşir
Dâneler hubüb şa'ır arpa sımşım oldı susam
6. Ruťbe yüce huzme kucak şışş ağ kemend vehağ
Balta fe's kesr şımağ hâc bütt şulb şanem
7. Kıl ü şubre ölçek [ü] çeç taş şabâra şîd kireç
Tür tağ şeham yaş ağaç hem digil nişâna 'alem
8. Bağla fül meħrafe yol fücle turp kökler uşül
Ma'danos sezâb u marul hass u kerneb oldı kelem
9. Tatlu hulv kağb koruk issi hâr u kırra şovuk
Hem semiz semîn topağ etlü olmağâ di derem
10. Hem gönül zamîr di 'anâ zahmet oldı gayr sivâ
Yara kedh ü gizli hafâ' iş ne şun' u şış ne verem
11. el-'Ulümü râfi'atün fe'lemü ekülü leküm
Bilgiler yüceldicidür bilünüz ki size dirüm
12. Fâ'ilât[ün] müfte'ilün fâ'ilât[ün] müfte'ilün
Şüretâ maħabbet idüp gâ'ibâne eyleme zem

[56b]

1. Yine tîr-i müjeñi eyledi yâd
Dil tehî eylemez âh-ı feryâd
2. Fe'ilâtün fe'ilatün fe'ilat
Hâbn-ı mahzûf budur(?) buña ad

Kıt'a [27]

1. Câh mansıb di berâta menşür
Virgidür mevhibe toğmağ ne şudür
2. Büyümeğ dağı temizlik ne zekât
İnanıcağ kişiler dağı şikât
3. Hikbe yıl lîk hikâb oldı kuşak
Dağı râst gelemege di vefk u vifâğ
4. Günler eyyâm u vakitler evkât
Şavm oruç dağı namâz oldı şalât
5. Bıçkı minşâr u ağaç kabı lihâ'
Dibk burc armuda kümşerâ
6. Zift kır oldı dücâle katrân
Günlüğe mey'a digil dağı lubân
7. Mişğ aşuya dağı alçı şârüc
Taş cerel lîk karışmağ memzüc
8. Hem medâs oldı pâbüç ħiff ivek
Ba'l er dabb keler zağby geyik
9. Katı taş şabra vü sınımış meksür
Hafre kazmağ di külünge şâkür
10. Ev içi kâha bucağ zâviyedür
Hem şamunuñ birisi hâviyedür
11. Behle la'net di kuzah şeytâna
Kuzha yol berk yer adı davbâne
12. Düz yer kay'a di habħab karpuz
Dağı dip ka'r u defizdür râmüz

[57a]

13. Mümtelî hem tolıdur boş hâvî
Taru câvers ü çekirge hâvî
14. Kamle bit sirke şu âb u bergüş
Büredür dağı tağılmış mebsüş
15. Şadd tağ kara tütündür yahmüm
Hem kabise ügidür baykuş büm

- 16.Yayığa²⁵ mimhâda di hem ibriç
Dağı bennâ' ipidür zîc ü zevc²⁶
- 17.Sütredür perde vü sâde yaşduk
Uyuyan nâ'im ü sâhir uyanuk
- 18.Od lezâ yaldıramakdur lem'ân
Sevl bal arusu kuvvâre kovan
- 19.Mısr ulu şehir büyük köy rustâk
Laṭṭa ṭutmaç aşidur leşş sumak
- 20.Kamṭara boğcadur zurk telvüm
Dizmek üslüb u di[zi]lmiş manzüm
- 21.Kırde meymüne digil gayrıya dün
Gır bön dağı kesilmiş memnün
- 22.Kedi sinnüre arıkdur mehzül
Hem di kurt adına sîd ü huzlül(?)
- 23.Vizr suç yeyni kişidür veşvâş
Gill kîn oldı çekişmek ne hirâş
- 24.Fecve geñ yer yüce yerler âkâm
Gâbedür mişe şanevber dağı çam
- 25.Fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilât
Rûh-ı pâkine Resülün şalevât
[57b]

1. Her ki hûb evşâf ile mevşûf ola
Devlet-i keveyn aña ma'ṭûf ola
2. Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilât
Vezni budur çün remel maḥzûf ola

Kıṭ'a [28]

1. Medh²⁷ ögmek ḥubb sevmek kâdr câh
Kâh tâ' atdür uyanmak intibâh
2. Neyl erişmek bil yakınlıkdır şikâh
Şebh beñzeş hem berâberdür tücâh
3. Dâbir âhir tavid tağ şahrâ berâz
Tevbe dönmekdür şakınmak ihtirâz
4. Hôş sadâ lahn oldı zeyreklik lehan
Ḥabr bilmek añlamak fehîm ü lekîn
5. Armak ü fikr eylemekdür zeyl ü ḥayl
Ṭil örk hem at âvâzi şuheyl
6. Daḥk gülmek hem teraşşah derlemek
Kürde çardağ kankarış oldı börek
7. Otlı yer mesraḥ velî geñ yer rehâ
Yürimek meşy oldı yumşak yel ruhâ
8. 'Uşb yaş ot böstân fâlizdür
Evle kapu arası dehlîzdür
9. Bevs öpmek bil hafeldur oşşamak
Belle yaşlık hem çi düşmekdür ğamiğ
10. Resve kıl bağı bilazikdür sivâr
Hem bezek zeyneb bürüncekdür vişâr
11. Çârşebdür miḳrame yorgân lihâf
Kaşre ev kumâşî kab ğilâf
12. Kûb bardağ kiçirek kûb kîzdür
Ṭamle etmek qaraca ot şünîzdür
[58a]
13. Kîse himyân oldı dökmek dağı heyl
Fârisî atlu[dur] uyundı hem ṭufeyl²⁸
14. Cevb kesmekdür velî söz kıldür
Hem pâbüççi bıçkısı izmîldür
15. Hem bıçak sikkîn ü korkağdur cebân
Kerbedîn kellüb kısaçdur kelbetân
16. Peklige zukret di gevşeklik ḥamec
Kerr devlet dağı şâd olmağ ferec
17. Hebṭ inmek nerdübân merkâtdur
Ulu seyyid cem'î hem sâdâtdur
18. Pehlevânlik hem yigitlik şur' adur
Kaḫ dibinde az kalan şu cür' adur
19. Levb çokluk şusamak levb ü levâb
Ḥasve içmekdür velî şalyar luvâb
20. Şurfe yüksek yer dölenmekdür karâr
Vaḫḫa yüzsüzlük ağır olmağ vaḫâr

21. Bağlamak şedd oldı bağırdak kımât
Hem nişân adı şeraṭ nişter şıraṭ
22. Zerḫ ağı katmak göñül dönmek 'iyâf
Za'f öldürmek ağıdur hem zu'âf
23. Zevy şolmak hem unutmağdur zuhül
Ser' düşmekdür yaban cinnisi ğül
24. Yol nemaṭ yalın ayak ḥâfi durur
Hem bedende gizli cin ḥâfi durur
25. Şufr ṭuçdur nadır altun tast taş
Hem pirinç adı şebah bakır nuḥâs
[58b]
26. Zelfe rüşen nesne düş ru' yâdur
Hem yakınlık zülfe vü zülfa durur
27. Feslegen reyḥân ü sa' terdür kekik
Râyiḥâ gökçek koḫu rîm aḫ geyik
28. Şunture barmağ tağılmış hem şinân
Şetm sögmek dağı düşmenlik şenân
29. Lûka kaymak çiyemek levk oldı hem
Bel' yutmağ ârzü itmek veḫam
30. Selb kaḫmak selc yutmağdur dağı
Bil geñezlik yüsr u giñ dirlik raḫıyy
31. Uykusuzlukdur âriğ tarlık 'asağ
Tebb kesmek sarmaşık dağı 'asağ
32. Uğrı ḥârib ilk u sirḥân oldı kurt
Hem buzağı 'icl ü mesken dağı yurt
33. Cill añızdur nadâsa kerve di
Ṭull sūd râ'ib dağı yoğurda di
34. Tâze peynir urne ṭuzluk mimleḫa
Dağı peynir mâyesidür infēḫa
35. Libne kerpiçdür şovuk balçık veḫal
Ev nişânıdur ṭalel yağmur ṭafel
36. Muştuluk büsrâ vü korḫutmağ nuzur
Ḥayyiz ü merkez ṭuracak yer durur
37. Ḥîm şusuzlar ḥammedür ıssı pînar
Hem şusuz otsuz ovalardur kifâr
38. Kurna şahrîc oldı küllḥândur etün
Baştdur ot kındıra hem feylekûn
[59a]
39. Şûf yün mâ'iz keçi râ'î çoban
Oṭlağa mer'â digil mikreb şaban
40. Ferve kürk adı bezek zuḫruf ḫalek
Karadur sermed velî dâ'im dimek
41. Âyna mir'at baḫmağdur nazar
Vaḫş kaḫmak dağı kîn ṭutmağ veḫar
42. Meş'eme şol yan burundur bil meşâm
Meymene sağ yan örü ṭurmağ kıyâm
43. İssı yel heyf oldı şayfî yaz evi
Gök siñek 'anter bil âvâzi devıyy
44. Yevm gündüz tarf gözdür toz 'ukûb
Hem uyanmak hebb yel esmek hubûb
45. Kuş yuvası veknedür evler buyût
Ṭayr uçmağ bil örümcek 'ankebût
46. Kapular ebvâb revşen pencere
Ejdehâ tinnîn arslan kaşvere
47. Kurbağa şıfda' yaban yer hem felât
Hebve tozdur yarasa kuşu şehât
48. 'În yigrek 'ayn cäsüs 'ayn zât
Hem kız oğlan bâkire kızlar benât
49. 'Uzr kızlık ibne kız ḥinnâ kına
Bil gemiler süfün yel sâfine
50. Taş nekal şaksî ḫazefdür ḫaymerân
Feslegen deryâ kenârındur 'adân
51. Nazm dermek neşr saçmağ sâfiye
Tozlı yel beyt âḫiridür kâfiye
[59b]
52. Leff dürmek sevğ sürmek ḫikd kîn
Temr ḫurma tîn incir vaḫt ḥîn

53. Bil şapan kazzâfe oklar sihâm
Cirm ten keskin kılıcdur hem husâm
54. Kazf atmak ok nişâındur hedef
Naşl temren nebl ok başşîş lefaf
55. Merr ü mihfir kazmadur micref kürek
Ağlamak henn tekellüm söylemek
56. Cerr çekmek gül şuyı cüllâbdur
Cennet uçmak kapucı dirrâbdur
57. Âniye kablar durı baldur nesîl
Gibb şoñ cennet pîñarı selsebîl
58. Mühr ile iş âhîridür bil hitâm
Rabb şâhib dahı missesiz selâm
59. Bil hesâb-ı ebcedi ey naqd-i cân
Şay elifden yâya dek bir bir hemân
60. Yâdan on on şay varınca kâfa sen
Gayna dek yüz yüz sayarlar kâfdan

61. *Âliyâ* çün geldi hengâm-ı karâr
Nâmeñi leff it bi-vechi'l-ihtîşâr
62. Ehl ü evlâduñla sen bî-çâreyi
Luţfına mazhar kıla perverdigâr

1 Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

2 Derkenar: er-Ramâd bi't-Türki âtes küli Ahter[î].

3 Derkenar: el-Enber kadın tuzluğı ki uvacukı karaca yemişdür etibbâ katında enberbâs dirler.

4 Derkenar: el-Ca'fer nehr-i sağır.

5 Bu kelime her iki nüshada da حوجب şeklinde yazılmıştır. Fakat sözlüklerde kırmızı gül anlamında bu imla ile yazılmış bir kelimeye tesadüf edilmemiştir. Bu nedenle kelimenin son harfinin noktasının yanlış yere konulduğu düşünülerek anlamı kırmızı gül olan havcen [حوجن] okunarak metin tamiri yapılmıştır.

6 Derkenar: Küllühüm bi-ma'nâ vâhid beyza: cenk eyyâmında başına giydikleri temür ke's ışık dirler i. h. [Ahterî].

7 Derkenar: Zibrikan ay kamer gibi Ahterî.

8 Derkenar: Neşel kurddur zi'b gibi.

9 Derkenar: Haşab odun haţab ma'nâsına[đur].

10 Bu mısra eksik olduğundan vezin aksamaktadır.

11 Mısra sonundaki "*ey gül-i ter*" ifadesi metinde "*gül/gel ey ter*" şeklinde yazılmışsa da bu hâliyle vezin aksadığından metin tamiri yapılmıştır.

12 Bu beyit derkenardır.

13 Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

14 Bu mısra derkenardır.

63. Geldi [h]âtifden nidâ târih için
*Resm-i 'Âlî*dür şu zîbâ yâdigâr
رسم عالیدر شو زیبا یادگار [= H 1177 / M 1763]

[60a]

64. Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
İlmi tahşîl eyle iç âb-ı hayât
65. Çün tamâm oldu bu resm-i nükte-dâr
Turma cânum şarfa âgâz eyle var

Temmete'l-kitâbü bi-'avni'llâhi'l-meliki'l-vehhâb
Nemeķahü el-fakîru'l-ħakîr es-Seyyid Kıyıksız(?) -zâde
Ĥâfız Süleymân el-fahri 'an-fuķarâ'i Naķşibendi bi-
Ĥarahişâri ĝaffara'llâhü lehü ve'l-vâlideyyehü ve'l-
cemi'a'l-mü'mînine ve'l-mü'minât

15 Bu mısra derkenardır.

16 Derkenar: Turfe 'aceb cedid nesnedür Ahterî.

17 Derkenar: Zecc bi-ma'nâ eş-şavt.

18 Bu kelime her iki nüshada da "*ħâsiye*" şeklinde yazılmıştır fakat devamındaki küçük nehir anlamındaki "*çaycağz*" kelimesinden hareketle "*sâkiye*" şeklinde okunarak metin tamiri yapılmıştır. Zira sözlüklerde nehir, çay, dere vb. anlamlarını taşıyan kâsiye şeklinde bir kelimeye tesadüf edilmemiştir.

19 Derkenar: Hulbe bi'z-zamme boy didikleri.

20 Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

21 Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

22 Derkenar: el-'Uslec: bi'z-zamme bağ tegeki ve ağaç budağı henüz taze bitmiş ola ve yumşak ola Ahterî.

23 Derkenar: Zecc remy gibi.

24 Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

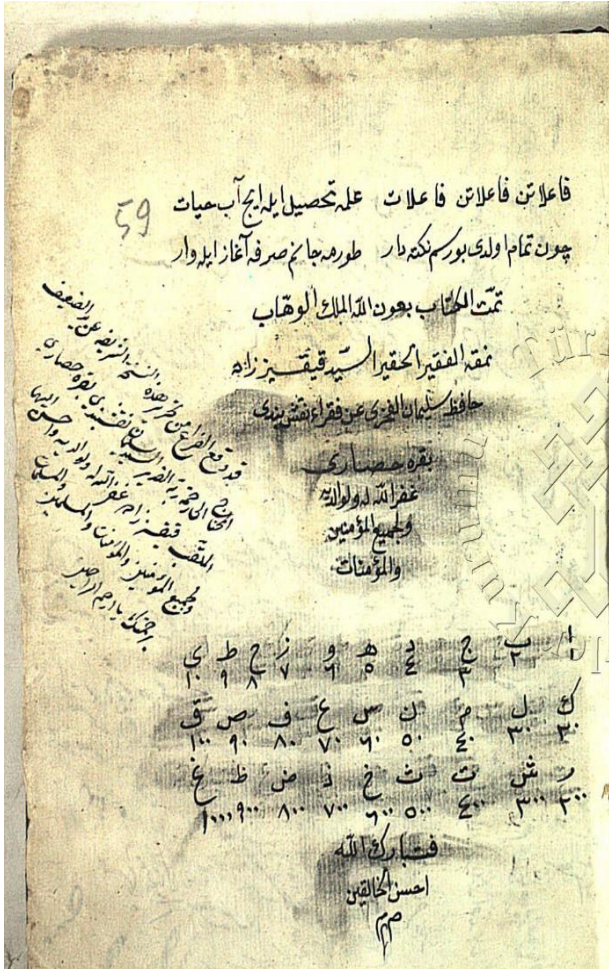
25 Derkenar: Yayık yoğurd çalkanup yağ çıkan nesneye [denir].

26 Derkenar: Zevic binâlar ipi[đür].

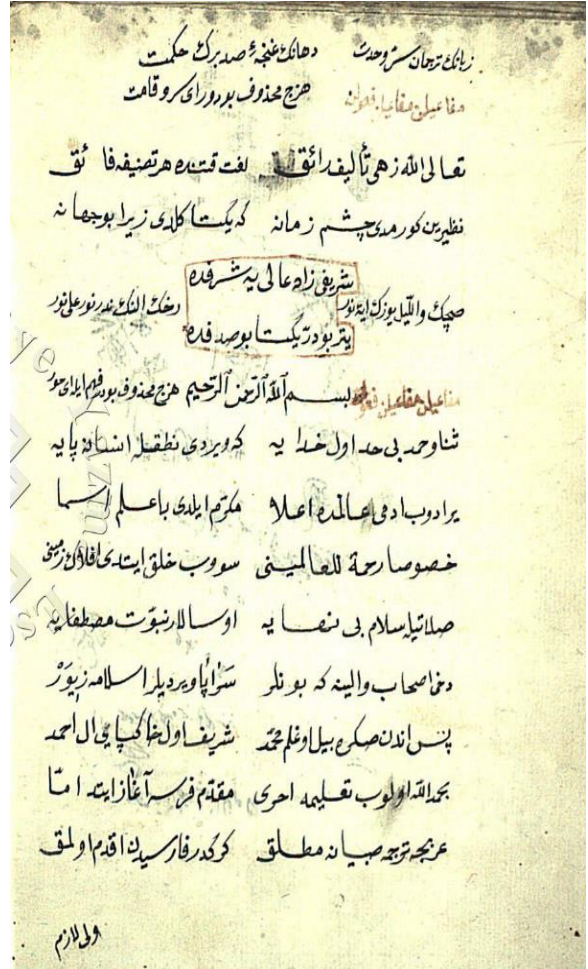
27 Bu kelime her iki nüshada da *سء* şeklinde yazılmıştır.

28 Derkenar: Tu feyl uyundu kimse[đür].

Ek 2: *Resm-i Âlî*'nin Yazma Nüshalarının İlk ve Son Sayfaları

[RAS-60a]

[RAS-42b]

بسم الله الرحمن الرحيم

طریق و اهل بیت با تبرک آید نور
 مفاہیج مفاہیج مفاہیج مفاہیج
 تعالی الله زکوة الفایق
 نظیرین کوردلان چشم نماند
 شریفی ذابده عالی یہ شرفده
اگر بیز بودر یکت بود صدقه

بسم الله الرحمن الرحيم

شاد محمد بی محمد اول فدایه
 برادوب آدمی عالمده اعلا
 فصوصا رحمة للعالمین
 صلواته سلام بیه نه سایه
 دخی اصحاب و اکسیه که بونبر
 بس اندر صکره بین اولعلم محمد
 بحمد الله اولوب تعلیمه اهری
 ویکم تبرک صبیایه مطلق
 کبر کور فار سعیدت انتم اولوق

تمت الکتب بؤن الله الملک الوهاب
 تمنى العبد الضعیف الیوم کلمتى
 بن محمد شریف بن المقصد
 محمد عالی قولوی غفر الله له
 لانا او جمیع المؤمنین
 والمؤمنات
 امین

ا ب ج د ه و ز ح ط ی
 ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱
 س ن یت س ی ح ز ض ظ غ
 ۱۰۰ ۹۰ ۸۰ ۷۰ ۶۰ ۵۰ ۴۰ ۳۰ ۲۰ ۱۰
 ضیا باریک الله احسن
 الحق لقیقین
 ۲۰۲

[RAT-18b]

بسم الله الرحمن الرحيم

طریق و اهل بیت با تبرک آید نور
 مفاہیج مفاہیج مفاہیج مفاہیج
 تعالی الله زکوة الفایق
 نظیرین کوردلان چشم نماند
 شریفی ذابده عالی یہ شرفده
اگر بیز بودر یکت بود صدقه

بسم الله الرحمن الرحيم

شاد محمد بی محمد اول فدایه
 برادوب آدمی عالمده اعلا
 فصوصا رحمة للعالمین
 صلواته سلام بیه نه سایه
 دخی اصحاب و اکسیه که بونبر
 بس اندر صکره بین اولعلم محمد
 بحمد الله اولوب تعلیمه اهری
 ویکم تبرک صبیایه مطلق
 کبر کور فار سعیدت انتم اولوق

تمت الکتب بؤن الله الملک الوهاب
 تمنى العبد الضعیف الیوم کلمتى
 بن محمد شریف بن المقصد
 محمد عالی قولوی غفر الله له
 لانا او جمیع المؤمنین
 والمؤمنات
 امین

ا ب ج د ه و ز ح ط ی
 ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱
 س ن یت س ی ح ز ض ظ غ
 ۱۰۰ ۹۰ ۸۰ ۷۰ ۶۰ ۵۰ ۴۰ ۳۰ ۲۰ ۱۰
 ضیا باریک الله احسن
 الحق لقیقین
 ۲۰۲

[RAT-1b]